

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

YASAMA DÖNEMİ

24

YASAMA YILI

2

KEFEK ALT KOMİSYONU

TUTANAK DERGİSİ

21 Mart 2012 Çarşamba

KEFEK ALT KOMİSYONU
GÖRÜŞME TUTANAKLARI

21 Mart 2012 Çarşamba

---0---

K O N U

İzmir Ekonomi Üniversitesi Öğretim Görevlisi Prof. Dr. Meltem Dikmen Canıklıoğlu'nun, yeni Anayasa sürecinde kadın-erkek eşitliğine dair sunumu

Sayfa

1:22

İ Ç İ N D E K İ L E R

	<u>Sayfa</u>
BİRİNCİ OTURUM	1:22
Prof. Dr. Meltem DİKMEN CANIKLIOĞLU (İzmir Eko.Ü. Öğr. Görevlisi)	1:6, 13:14, 18:19, 20:21
Mesut DEDEOĞLU (Kahramanmaraş)	6, 21
Doç. Dr. İpek İLKKARACAN (İst.Ü.Öğretim Üyesi)	6:14, 20
Ayşe Nedret AKOVA (Balıkesir)	13
Doç. Dr. Şule ÖZSOY (Galatasaray Ü.Öğretim Üyesi)	14:21

Açılma Saati: 10.39

Kapanma Saati: 15.58

21 Mart 2012 Çarşamba

BİRİNCİ OTURUM

Açılma Saati: 13.34

BAŞKAN: Canan CANDEMİR ÇELİK

----0----

BAŞKAN – Alt komisyonumuzun 8'inci toplantısını açıyorum. Toplantı yeter sayımız vardır.

Bugün toplantılarımızın 8'incisini gerçekleştiriyoruz ve yine çok değerli bir akademisyenimiz Meltem Canıklıoğlu Hocamızın sunumunu dinleyeceğiz.

Buyurun Hocam.

İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM GÖREVLİSİ PROF. DR. MELTEM DİKMEN CANIKLIOĞLU – Çok teşekkür ederim.

Şimdi, açıkçası o kadar geniş ve çetrefil bir konu ki sistematik bir sunum yapabilmek için söze doğru bir yerden başlamak ve devam etmek gerekiyor. Benim yaptığım araştırmalar aslında dünyada kadının yaşadığı sorunlarla ilgili genel bir perspektif. Sonra bu sorunlara çözüm olabilecek nitelikteki yasal mevzuat ve Türkiye örneğinde bizim Anayasamızın kadınla ilgili düzenleme yöntemi ve Türkiye'de kadın sorunlarına ilişkin yapılanlar şeklinde bir sıra takip ediyor.

Öncelikle bir tespit yapmak için dünyada ve Türkiye'de genel olarak kadına bakmak gerekiyor. Kadınla ilgili ülkemizde bazı konular konuşulurken son dönemde kadına yönelik şiddetin çok fazla arttığı ve her gün 4-5 tane kadının eşleri veya erkek arkadaşları, nişanlıları vesair tarafından sokakta, evde dövüldüğü, şiddete maruz kaldığı, öldürüldüğü yolunda haberler çok fazla ve üstelik istatistiki raporlara göre de Türkiye'de kadın hakları konusunda son derece geri bir durumda olduğumuz ve dünya sıralamasında neredeyse 120-130'uncu sıralarda falan yer aldığımız söyleniyor. Ben soruna objektif bakmamız gerektiğini düşünüyorum çünkü kadının şiddete uğraması olgusu sadece Türkiye'ye özgü bir olgu değil. Dünyada kadın genel olarak güçsüz durumda ve kadın sorunları dünyanın her yerinde aşağı yukarı aynı derecede yaşanan sorunlar. Örneğin, bazı yaptığım araştırmalara göre İngiltere, Almanya, İtalya, Fransa gibi ülkelerde de kadınların çok fazla fiziksel şiddete maruz kaldığı, hatta Almanya'da yılda 300 kadının kocası tarafından öldürüldüğü, her yıl yaklaşık 45 bin kadının çocuklarını da alıp sığınma evlerine kaçtığı, İngiltere'de her üç günde bir kadının dövülerek öldürüldüğü, tüm şiddet suçlarının dörtte 1'inin ev içi şiddetlerden oluştuğu, İtalyan kadınların yüzde 64'ünün evlerinde öldürüldüğü, Hollanda'da 5 kadından 1'inin erkek arkadaşının şiddetine uğradığı, Fransa'da dört günde bir kadın eş veya erkek arkadaşı tarafından öldürülmekte ve her yıl 25 bin kadın da tecavüze maruz kalmaktaymış, 4 milyon kadın fuhuş batağında yatsamış ve 200 milyon kadın da hâlâ kayıpmış. Amerika Birleşik Devletlerinde kadın öldürülesiye dövülüyormuş ve her yıl 4 bin kadın dövülerek hayatını kaybediyormuş, yılda 4 milyon kadın da eşinden dayak yiyormuş.

Tüm bunlar niçin veriliyor? Şu bakımdan: Sorunun Türkiye'ye özgü olduğunu ve salt bu sorunun Türkiye'de yaşandığını düşünürsek öncelikle bu sorunun çözümü konusunda daha sübjektif düşünülebilir ve objektif, gerçekten bu sorunları çözmeye yönelik birtakım kanuni düzenlemeler veya Anayasa'da bu konuda bazı hükümler öngörülürken hata yapılabilir diye düşünüyorum. Sorunun kadın sorunu olduğu, kadın sorununun da ötesinde güçsüze yönelik bir şiddet sorunu olduğu, bir ötekileştirme, marjinalleştirme, aşağılama, ikinci dereceye itme sorunu olduğu ve kadınların bu sorunun merkezinde olduğu gerçeğini öncelikle kabul etmek gerekiyor ve ondan sonra da "Türkiye'de bu sorun nasıl çözülebilir?" konusunda makul, mantıklı ve çözüme elverişli birtakım formüller üretilmelidir diye düşünüyorum. Bir şeyi daha gördüm bu araştırmalar sırasında: Zengin ve eğitilmiş kadınların da şiddete maruz kaldığı ve genellikle kadına yönelik şiddetten en fazla mağdur olanların da zengin ve eğitilmiş kadınlar olduğu yolunda bazı araştırma sonuçları var. Hatta aile içinde kocasından daha fazla maaş alan ve daha eğitilmiş olan kadınların eş şiddetine daha fazla uğradığı yolunda da birtakım tespitler var ve dünyada kadının durumuyla ilgili birtakım olgulara baktığımız zaman da 54 ülkede kadınlara yönelik ayrımcı yasaların hâlâ devam ettiğini ve namus savunması şeklindeki bir savunmanın Peru, Bangladeş, Arjantin, Ekvador, Mısır, Guatemala, İran, İsrail, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Venezuela'nın ceza yasalarında yer aldığını görüyoruz.

İran'da çok istisnai durumlar haricinde kadının boşanma hakkının olmadığını, kadın cinayet oranlarının yüzde 70'inde eşler ya da sevgililer tarafından kadının öldürüldüğünü, mültecilerin dünyada 80'ini kadınların oluşturduğunu ve 1,2 milyar yoksulun yüzde

70'inin kadınlar olduğunu ve baktığımız zaman siyasette ve iş dünyasında kadınların oranının gelişmiş ülkelerde bile çok düşük olduğunu tespit etmiş bu raporlar.

Ben yıllar önce Profesör Doktor Zafer Gören'in -Anayasa hukuku profesörü ve Meclis eski danışmanlarından- Ernst Hirsch ile yazmış olduğu mektuplarla ilgili bir editörlük yapmıştım, orada Hirsch'in Zafer Gören'e yazdığı bir mektubu okumuştum. Zafer Gören İsviçre'de bir üniversitede ceza hukuku kürsüsünde öğretim görevlisi olarak kalmak istiyor ve hocasından bu konuda kendisine danışmanlık yapmasını rica ediyor, "Kimlerle görüşmeliyim? Ne yapmalıyım? Nasıl kalabilirim kürsüde?" diyor. Diyor ki Ernst Hirsch Gören'e: "Türksün, Müslüman'sın ve her şeyden önce kadınsın. Bu nedenle İsviçre'de bir ceza hukuku kürsüsünde sana görev verilmesinin ihtimali bile yok."

BAŞKAN – Hirsch mi diyor bunu?

İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM GÖREVLİSİ PROF. DR. MELTEM DİKMEN CANIKLIOĞLU – Hirsch diyor, evet, bu hatta...

BAŞKAN – Hirsch'i biz duyan olarak biliriz.

İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM GÖREVLİSİ PROF. DR. MELTEM DİKMEN CANIKLIOĞLU – Ernst Hirsch bunu onayladığı için değil ama İsviçre'nin bu konudaki eğilimini gördüğü için ve bunu öğrencisine ifade ediyor. "Türk, Müslüman ve her şeyden önce de kadın olduğun için senin bu kürsüde öğretim görevlisi olman mümkün değildir." diyor.

Yani kadınlara karşı ayrımcılık, kadının ötekileştirilmesiyle ilgili sorun hakikaten dünyanın yaşadığı bir sorun ve bu nasıl aşılabılır konusunda nitekim son dönemdeki uluslararası sözleşmeler, 1985'te CEDAW imzalanmış olması Türkiye için, 1986'da Türkiye'de yürürlüğe girmiştir, Ek İhtiyari Protokolü de -zannediyorum- 2000 yılında imzalandı ve 2003 yılında yürürlüğe girdi, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi de aynı tarihlerde yürürlüğe girdi ve CEDAW'ı imzalarken Türkiye koymuş olduğu çekinceleri 1999'da geri çekti, Türk Medeni Kanun'u 2000 yılında kabul edildi ve kadın-erkek eşitliğine dair ilkeleri bozan Medeni Kanun'daki bazı hükümler ayıklandı fakat buna rağmen hâlâ bazı sorunlar var. Bu sorunların nasıl giderilebileceği konusunda evet bazı çözümler önermek istiyorum fakat dediğim gibi kadının sorununa ben salt hukuki bir sorun olarak bakmıyorum, bu psikolojik bir sorun, sosyolojik, toplumsal, kültürel, ekonomik yapıdan kaynaklanan ve kültürden kaynaklanan çok önemli karmaşık bir sorunlar yumağı kadınlara ilgili sorunlar. Dolayısıyla her sorunu ait olduğu platformda tartışmak ve sorunlara bu platformlara özgü çözümler bulmak gerektiğine inanıyorum. Anayasa'ya çok ileri hükümler konulabilir ve konulmalıdır da çünkü anayasalar sadece bir ülkenin hukuk düzeninin normatif çatısı değildir aynı zamanda geleceğe yönelik hedefler belirleyen, program hükümler içeren ve o ülkenin siyasi, toplumsal, kültürel anlamda nasıl bir rejim, nasıl bir yönetsel ilkelere yöneldiğini gösteren yol haritası niteliğindeki belgelerdir. Bu belgelere kadın-erkek eşitliği, kadın ve erkek fırsat eşitliği konusunda, kadınların insan onuruna yaraşır bir yaşam düzeyine ulaşabilmesi için elverişli, çağdaş, modern ilkeler konulması çok önemli, bunlar yapılabilir ama tek başına anayasaların bu nitelikteki hükümleri içermesi, ilkeler içermesi kadın sorununu çözmez. Bunun için Anayasa'daki bu ilkelere uygun, caydırıcılık niteliği yüksek, yaptırım gücü olan, etkili, işlevsel yasaların konulması gerekir.

Fakat sorunun çözümü bununla da hallolmuyor çünkü New York'ta bir kriminologun yazmış olduğu bir makaleyi incelenmişim geçenlerde, o diyor ki: "New York eyaletinde kadına karşı şiddet suçunu işleyen mahkûmların yüzde 70'i ve genel olarak da çeşitli suçlardan içeride olan mahkûmların daha büyük bir orandaki çoğunluğu sekiz tane belli başlı bölgeden gelmektedir. Bu bölgeler marjinalleştirilmiş, ötekileştirilmiş, yoksul, ümitsiz kesimlerin iskân edildiği, ikamet ettiği bölgelerdir. Dolayısıyla suçun önlenmesi için daha işlevsel ceza yasalarının yapılması, cezaevlerinin kapasitelerinin genişletilmesi tek başına yetmez ve ayrıca bu etkin bir tedbir de değildir, daha sert yasalar daha korkunç suçları da beraberinde getiriyor. Suçun işlenmesine yönelik saiki ortadan kaldırmak yani insanı ötekileştiren, marjinalleştiren, ümitsizliğe sevk eden, yoksullaştıran toplumsal koşulları ortadan kaldırmak önemlidir." Bu görüşe katılıyorum. Dolayısıyla, bu, psikolojik ve sosyolojik boyutun da en az hukuki boyut kadar bu sorunların çözümünde önemli olduğunu gösteriyor. Onun için de uluslararası sözleşme metinlerini ve bu metinlerden ilham alarak son dönemdeki anayasalarda bu kadın-erkek eşitliği ve kadınların ailedeki ve toplumdaki konumlarına ilişkin yeni düzenlemelere baktığımız zaman devlete bazı yükümlülükler getirildiğini ve uzun vadeli program niteliğinde görevler verildiğini görüyoruz; örneğin, kadın-erkek fırsat eşitliğini sağlamak için üzerine düşen görevleri yerine getirir, kadının insan onuruna ve insan haklarına yaraşır bir hayat sürmesi için gerekli görevleri üstlenir şeklinde. Yani sadece bu ilkelerin Anayasa'ya konulması sorunu çözmez, bu ilkelerin hayata geçirilmesi konusunda neler yapılabileceği, etkin yasama faaliyetlerinin neler olabileceği, sosyal, psikolojik, kültürel, ekonomik alanda neler yapılabileceği konusunda bu Anayasa ilkeleri yol gösterici nitelikteki hükümlerdir. Soruna bu yüzden bu açıdan bakılması gerekiyor.

Yine -biraz belki dağınık anlatıyorum ama konu konuyu çağırıştırıyor kafamda, onun için- örneğin CEDAW Sözleşmesi, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, kadının her türlü şiddetten tasfiyesi yönelik bildiri -böyle bir çeviri yapılmış- ve bu Birleşmiş Milletler 20 Aralık 1993 tarihli kararıyla kabul edilen bir bildirdir. Bütün bu bildirgelerde kadınların insan haklarından eşit olarak istifade etmesi konusunda kesin ve genel hükümler olduğu gibi kadının sahip olduğu insan haklarının neler olduğu konusunda da ayrıntılı bir kategori veriliyor. Yaşam hakkı, işte kadının sağlıklı fiziki ve ruhsal koşullara sahip olma, bunları talep etme hakkı, kadının her türlü şiddete karşı korunma hakkı, hukuki eşitlikten istifade etme hakkı, iş bulma ve eşit ücret konusunda sahip olduğu haklar, hamilelik vesair durumların, işe girme veya ücrette kadın için ayrımcı bir muameleye uğratılmaması gibi konularda da açık ve ayrıntılı bir şekilde bu hükümler kendini gösteriyor ve bu hükümler paralelinde anayasalar bunları hayata geçirmeye çalışıyorlar. Ama mesela bizim son dönemdeki bazı mahkeme kararlarımız ve Anayasa Mahkemesinin vermiş olduğu kararlar var: Soyadı konusu. Kadının pek çok sorunu var, bu sorunlar içinde öncelikli olan belki kadının evlendikten sonra sadece kendi kızlık soyadını kullanabilmesiyle ilgili bir hakkın kadının kimliğine, kişiliğine doğrudan doğruya bağlı olan bir hak olması nedeniyle korunması. Evet bu da bir sorun çünkü kadın kimliğini korumak istiyor, eşinden bağımsız olarak toplumda bir konuma, bir değere sahip olmak istiyor ve bu cümleden olmak üzere belki evlilik içinde kendi soyadını kullanmak istiyor CEDAW ona bu imkânı veriyor 16/1-g maddesine baktığımız zaman, aile adını seçmenin kadın ve erkek arasında eşit bir şekilde yani eşit tercihlerle belirleneceği söyleniyor. Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi de öyle söylüyor. Nitekim bu konuda 8. Aile Mahkemesi –zannediyorum- Ankara’da bir somut norm denetimi yolu açtı fakat Anayasa Mahkemesi 2011 tarihinde kadının aile içinde kendi soyadını kullanması konusundaki düzenlemenin mümkün olmadığını ve Medeni Kanun’un 187’nci maddesindeki bu konudaki düzenlemenin eşitlik ilkesine aykırı olmadığı ve Anayasaya uygun olduğu yolunda bir karar verdi.

Anayasa Mahkemesi yine 1997 yılında eski Medeni Kanun’daki 153’üncü maddeyle ilgili aynı konuyu düzenliyordu, aynı nitelikte bir karar vermişti fakat son 11. Asliye Hukuk Mahkemesi -şu anda bilmiyorum- Ankara’da yeni bir karar verdi, o da Sürmene’den gelen, intikal eden bir davada kadının kendi soyadını kullanmasıyla ilgili. Yani mevzuatta bir çelişki var, bu çelişki nasıl giderilecek ve Medeni Kanun’un 187’nci maddesi konusunda Anayasa Mahkemesinin geliştirmiş olduğu içtihadı rağmen son dönemde verilen Ankara 11. Asliye Hukuk Mahkemesinin kararı nasıl olacak nasıl değerlendirilecek?

Bu bir sorun ama ben bu konuyu düşünürken aklıma bir şey geldi: Genellikle namus cinayetleri dediğimiz şey, kadına karşı yönelen şiddetin en temel sebepleri arasında. Erkek boşandığı eşini bile erkek arkadaşı vardı, işte vesair nedenlerle sokak ortasında takip edebiliyor, yaralayabiliyor, öldürebiliyor vesaire ve burada da kullandığı bir söz var: “Benim soyadımı taşıdın, benim soyadımı kullanıyorsun.” Bu geldi aklıma. Hâlbuki bu zamana kadar düşünürken şöyle diyordum: Anayasa Mahkemesinin kararı verirken kullandığı gerekçeyi aynen benimseyordum açıkçası çünkü ailenin toplumda önemli bir yere sahip olduğu, aile isimleriyle kişilerin anıldığı ve her ailenin nüfus hareketlerinin takip edilebilmesi, kamu düzeninin sağlanması açısından önemli olduğu, bu nedenle de eşlerin genellikle bir ailede bir soyadı seçmesi gerektiği ve bizim geleneksel aile yapımız içinde bunun da erkeğin soyadı olduğu konusunda Anayasa Mahkemesi hem 1997 tarihindeki kararında hem de 2011 tarihli kararında bu gerekçeleri kullandı ve benim de katıldığım gerekçelerdi. Fakat CEDAW Sözleşmesi, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi vesaire diyor ki: “Aile adının seçiminde kadın ve erkek eşit haklara...” Yani aralarında anlaşarak kadının adını seçme konusunda anlaşabilirler, erkeğin aile adını seçme konusunda anlaşabilirler. Geçmiş Başbakan Tansu Çiller herhâlde eşine kendi soyadını veren Türkiye’deki ilk ve tek kadın idi, böyle bir düzenleme de var idi galiba yani herhâlde Özer Çiller soyadını değiştirmişti o dönemde, bilemiyorum. Bu yapılırsa eğer, acaba diyorum, bu, şiddetin önlenmesi için bir çözüm olabilir mi? “Benim soyadımı taşıyorsun, benim aile adımı taşıyorsun, dolayısıyla benim aileme karşı borcun var.” şeklindeki o geleneksel bakış açısı töre cinayetlerini namus cinayetlerini kadına karşı bu yöndeki bir şiddeti kışkırtıyorsa eğer, en azından erkeğin elindeki bu savunma silahının elinden alınması açısından bu uluslararası sözleşme hükümlerine riayet edilerek bu konuda yasada bir değişiklik yapılabilir mi? Sadece yüksek sesli bir düşüncedir, olabilirliği üzerinde düşünüyorum açıkçası.

Bu soyadı konusu hakikaten şu Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Yasa’nın çerçevesinde ele alınmayan bir şey. O Yasa’nın koruduğu alan apayrı bir alan ama ülkemizde kadının statüsünün modern ve insan haklarına uygun bir şekilde geliştirilmesi ve insan onuruna yaraşır bir yaşam düzeyine kadının ulaştırılması için birtakım iyi niyetli çabaların yapılmakta olduğunu görüyoruz fakat bu çabaların gerçekten de Türkiye’de kadın sorununun çözümüne yönelik sonuçlar üretebilmesi için biraz daha kapsamlı tanımlara ulaştırılması ve koruma önlemlerinin bu şekilde geliştirilmesi gerektiğini düşünüyorum çünkü burada Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Yasa Tasarısı kabul edildi, buna baktığım zaman, madde gerekçelerinde, 1’inci madde gerekçesinde örneğin, “Kadınların, tüm çocukların, aile bireyleri ve tek taraflı ısrarlı takip mağdurlarının kanun hükümlerine göre

korunması” diyor. Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi bu Yasa'nın adı. Ben burada örneğin, “kadına ve çocuğa karşı şiddetin önlenmesi” şeklinde daha geniş bir başlığın olması gerektiğini düşündüm çünkü Yasa'nın bütün maddelerinde çocuk da ayrıca korunmuş, kadınla birlikte getirilen çocuklar için ayrı barınma evlerinin temin edilmesi, ayrı bir gelirin kadına sağlanması vesair konusunda hükümler var ama kadının birlikte getirdiği çocukları için de Yasa'da bir hüküm var. Peki, kadının getiremediği, bir şekilde evden can havliyle kaçarken evinde bıraktığı çocuk ne şekilde korunacak? Peki, o çocuğun da şiddete maruz kaldığı eğer resmî makamlara uygun bir şekilde duyulursa o çocuk ne şekilde korunacak? Ben hâkimlik yaptım meslek hayatımın ilk döneminde ve eşim de hâlâ hâkim -daha önce de savcı idi- bir şeyi gördüm, görev yaptığım yer küçük bir Doğu Karadeniz kasabası olmasına rağmen orada ensestir çok yaygın olduğunu gördüm yirmi yıl önce. İzmir'de hâlâ çocuğa karşı şiddetin, kadına karşı şiddetin çok çok yaygın olduğunu görüyoruz. Bu son dönemde ortaya çıkmış bir vaka da değil, bir olgu da değil Türkiye'de. Her dönemde güçsüze yönelik şiddet -tabii güçsüz deyince kadınlar ve çocuklar da bu kategoride yer aldıkları için- kadına ve çocuğa yönelik şiddet çok fazla fakat öyle görüyoruz ki karakolda genellikle geri gönderilen kadınlar ve çocuklar, şikâyetleri gerektiği gibi takip edilmeyen kadınlar ve çocuklar, “Aileye karışılmaz.” düşüncesiyle geleneksel ahlakın yönlendirdiği bir kamu görevi anlayışı ve bu anlayış nedeniyle mağdur edilen kadınlar ve çocuklar çok fazla ve ben bunun önüne geçilebilmesi için ben -kadının ve çocuğun korunmasına yönelik yasa hükümleri tabii ki çok önemli, birtakım eksiklikler olmakla birlikte- şu yasa hayata geçerse... Bir mahzuru var: Kadını aile içine hapsediyor ve sadece aile kadını korunmalıdır ve aile dışındaki bir kadının korunmasıyla ilgili güvenceleri eksik gördüm yani tanımları muğlak, tanım alanları dar ve bu nedenle bu yasa çerçevesinde korunmak isteyen pek çok insan yetkili birimlere müracaat ettiğinde acaba yeterli korumayı görebilecek mi? Onu uygulamayla göreceğiz ama bazı şüphelerim var o konuda. Bunun da dışında diyorum ki: Bu yasayı tamamlayıcı nitelikte olmak üzere doğrudan kamu görevlilerinin görev ve yetki alanlarını yeniden düzenleyen ve kendilerine bu konuda yönelen talepleri mutlaka dikkate almaları ve bu konuda işlem yapmalarına ilişkin ayrıntılı, kapsamlı ve bu uğurda bir ihmal olduğu takdirde kamu görevlilerinin yaptırımı uğratılabileceğine ilişkin açık yaptırım mekanizmaları da öngören ek yasalarla yapılması gerekir diye düşünüyorum çünkü burada ağırlıklı olarak kadının, şiddet mağdurlarının talebinden daha önemli olan bu talepleri ciddiye alması gereken kamu görevlilerinin bu taleplerde saksaklama yoluna gitmeleri, gereken önemi vermemeleri, taleplerdeki ciddiyeti, mağdurun gerçekten yaşadığı tehlikeyi ve tehdidi kendi görev algısı içinde değerlendirmesi ve bazı tehdit taleplerini ciddi görüp gerekli girişimi başlatması ama bazı konularda da sorunu aileye geri göndermesi, kadını, çocuğu vesaire şeklinde uygulamalar da yaşanıyor. Bunun giderilmesi için kamu görevlilerinin görev alanlarının bu konuda yeniden düzenleyen ek yasalar yapılabilir veya bu yasa kapsamına kamu görevlilerinin bu konudaki görev ve yetkileriyle ilgili bazı ilave hükümler getirilebilir diye düşünüyorum. Yani söylemek istediğim şu ki: Anayasa'da kadın-erkek eşitliği ve kadın-erkek fırsat eşitliği konusunda hangi ilkeyi getirirsek getirelim, istersek bunları en yetkin, en mükemmel şekilde yazalım, bu sorunun çözülmesi için belki devletin, yöneticilerin iyi niyetli, kadına, kadın-erkek fırsat eşitliği konusuna, toplumda kadının statüsüne bakışı konusundaki iyi niyetli düşüncelerini gösterir, bunun ifadesi olabilir ama eğer bu ilkeleri hayata geçirebilecek etkin, işlevsel yasalar yapılmıyorsa, bu durumda, bu iyi niyetin ve Anayasa'daki bu ilkelerin hiçbir anlamı kalmaz çünkü kanunlar anayasal ilkelerin uygulanabilmesi için, somutlaşabilmesi için yapılması gereken düzenleyici hükümlerdir ve kanun doğrudan doğruya uygulama kabiliyetini haiz olan bir yazılı kuraldır. Anayasa'nın kendiliğinden, doğrudan uygulama kabiliyeti yoktur. Anayasa hükümleri genel ilkeleri ve uygulama ilkelerini yansıtır. Bu uygulama ilkeleri yasalarla somutlaşır, yasalarla anlam bulur. Anayasa'ya bu konuda hangi nitelikte hüküm koyabileceğimizle ilgili önümüzde pek çok mehz alabileceğimiz devlet anayasaları var. Avusturya Anayasa'sını gördüm -kadın konusuyla ilgili düzenlemelerin anayasalarda nasıl yer aldığıyla ilgili Feride Hanımın zannediyorum yapmış olduğu bir araştırmanın belgesini elde ettim, orada dünya anayasalarında kadının yeriyle ilgili çok güzel bir çalışma raporu da vardı aynı zamanda- orada mesela Avusturya Anayasası kadının hakları konusunda hem siyasal katılımı, hem işe girme vesaire “her kadın ve erkek” diyerek ayrı bir şekilde yurttaşları vurguluyor. “Her kadın ve erkek yurttaş” diyor, herkes dememiş, kişiler dememiş, tüm yurttaşlar dememiş, “her kadın ve erkek” şeklinde vurgulamış. Herhâlde kendi tarih, toplumsal, siyasal kültüründen beslenen bir ihtiyaca cevap vermek üzere bunu yapmış olabilir Avusturya Anayasası. İrlanda Anayasası'nda gördüm ki bizim siyasal kültürümüzü biraz çağırıştıran düzenlemeler var İrlanda Anayasasında. Kadının konumunu, kendi Katolik dinî inancına uygun birtakım anayasal düzenlemeler var orada, boşanmayla ilgili, kürtajla ilgili birtakım hükümler yer alıyor orada ve kadının yaşam hakkıyla, kadının korunmaya değer haklarıyla diğer hakları dengesini kurarak, menfaatler dengesi içinde bir çözüm getirmeye çalışıyor ve nihayet, bütün anayasalar bir kadın sorununu kabul ediyorlar, bütün anayasalar kadın ve erkeğin kanunlar karşısında eşit olduğunu kabul ediyorlar ama bu eşitliğin nasıl sağlanacağı konusunda birtakım farklı düzenlemeler olabiliyor. En ileri düzenlemeyi örneğin Ruanda Anayasası,

Uganda Anayasası, Güney Afrika Anayasası'nda görmek mümkün. Diğer anayasalarda var eşitlikle ilgili düzenlemeler, bu anayasalarda görmek mümkün.

Bu anayasalara da bakıyoruz, nihayet 1998-2000'li yıllara yakın yapılmış olan anayasalar bunlar. Bir iç savaştan çıkıldıktan sonra, otoriter ve totaliter rejimlerden demokratik rejimlere evrildikten sonra yapılmış olan anayasalar ve o anayasalar, artık kadın ve erkekleri ayrı olarak vurguluyorlar. Fakat bu, toplumsal hayata ne kadar yansıyor, tabii o sorunlu bir alan. Çünkü "Social Vouch" adında bir uluslararası sivil toplum kuruluşunun "Kadın erkek fırsat eşitliği, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı" konusundaki bir uluslararası raporu var. Bu rapora göre, incelemeye alınan 154 ülkeden hiçbiri toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunda istenilen bir ara modeli, dengeyi yaratamamış örneğin. Bunların içinde anayasalarında en ileri şekilde kadın erkek eşitliğini vurgulayan ülkeler de var, bunların içinde belki kadına anayasalarında hiç yer vermeyen, kadını ikinci sınıf bir vatandaş olarak tanımlayan ülkeler de var.

Neticede cinsiyet eşitliği, toplumsal cinsiyet dediğimiz şey önemli bir konu. Cinsiyet de önemli bir konu. Biz eşitliği ne anlamda istiyoruz? Biraz uzattıysam kesebilirim fakat toplumsal cinsiyet ve bir de cinsel yönelim var; bu üçü çok önemli. Çünkü cinsiyet eşitliği hakikaten pek çok alanda kabul edilemeyecek bir şey olarak düşünülebilir. Çünkü kadın ve erkeğin farklı cinslere mensup olmasından kaynaklanan fiziksel, ruhsal özellikleri var ve bu özellikler nedeniyle kadın ve erkeği her alanda mutlak olarak eşit kılamayız. "Eşitler arasında eşitlik" diye bir prensip vardır zaten. Eşitliğin temel ilkesi de budur, ancak eşitler arasında eşitliğin... Yani erkekten doğum yapmasını bekleyemeyiz, kadından da çok çok ağır, yani gerçekten fiziksel kapasite isteyen işlerde çalışmasını bekleyemeyiz belki. Bu anlamda, tam anlamda bir cinsiyet eşitliğini kadın ve erkek arasında yaratmak ne kanun yoluyla ne anayasa yoluyla ne de sosyolojik olarak mümkündür ama "Toplumsal cinsiyet" dediğimiz şeyde kadın ve erkeğin toplum içinde, kamusal yaşamda bürünmüş olduğu roller ve bu rolleri etkileyen geleneksel, kalıplaşmış davranış modelleri var.

Bu konuda da düşündüğüm zaman, dün üniversitede bu konuyu konuşurken bir öğretim üyesi dedi ki: "Kızım matematikte çok başarısız. Niçin olduğunu araştırdım. Çünkü bütün matematik problemleri Ali'nin 5 tane bilyesi var, Ahmet'in 5 tane topu var şeklinde. Ee, benim kızım topa ve bilyeye ilgi duymuyor ama bütün matematik problemlerinde Ali ve Ayşe topla, bilyeyle oynayan insanlar olarak resmediliyorlar. Ben de ona dedim, kızım sen de bebeği..." "Hocam, her iş bitti de buna mı sıra geldi?" dedim. Yani kız çocuğunun bebekle oynaması, erkek çocuğun bilyeyle oynaması veya topla oynaması artık yerilecek, ne bileyim kız çocuğuna...

Başka bir yine böyle kadın erkek eşitliği konusunda bir çalıştayda bulunmuştum. Orada da birisi diyordu ki "Erkeğe Saldıray adının verilmesi, kadına İpek adının verilmesinin çok adaletsiz olduğunu, toplumsal cinsiyetin işte bu olduğu..." "Tamam, sorun çözülecekse kızınıza Saldıray deyin, oğlunuza da İpek" deyin dedim. Yani burada bir şey var. Bu motomot yani kadın ve erkeğin toplumsal olarak rollerini, toplum içinde üstlendikleri görevleri belirleyen o geleneksel davranış kalıplarının mutlaka kırılması gerektiği yolunda bir eğilim var. Bu eğilim kadını kadın kimliğinden, erkeği erkek kimliğinden soyutlama şeklinde ise, böyle bir amaca yönelik ise ben bunu çok da sağlıklı bulmuyorum. Çünkü kadının toplumda üstlendiği roller vardır, erkeğin toplumda üstlendiği roller vardır. Feminist bakış açısıyla hiçbir zaman bakmadım bu meseleye. Benim iki tane oğlum var ve şimdi hayatta bana sorsalar "Ne isterdin?" Yani "Eğer önceliklerin olsa idi, bir tercih yapman gerekse idi ve çocuklarının bakımı, onlarla daha fazla birlikte olman, onlara bir anne olarak daha çok şey kazandırman ile aktif olarak kamusal yaşama katılman arasında bir tercih yapman gerekse idi neyi seçerdin?" diye sorsalardı çok açık söylüyorum "Ben çocuklarıma bakayım" diyebilirdim. Ama başka bir kadın da "Hayır, ben hepsini aynı anda yaparım. Çocuk da yaparım, kariyer de yaparım. Dolayısıyla ikisi için de enerjim var, gücüm var. Bana bu konuda bir tercih alanı sunulmasın, ben tercih yapmak zorunda bırakılmayayım." şeklinde bir tercih de ortaya koyabilir veya başka bir kadın "Çocuklarıma dadıları bakıyor, eşim bakıyor, refahımız iyi. Dolayısıyla ben kamusal hayatta daha etkin olmak istiyorum." da diyebilir.

Dolayısıyla kadınlar böyle tercihler yapmak zorunda kalmamalı. Bu nedenle kadın erkek eşitliğini ben kadın ve erkeğin toplumsal yaşama katılmak isterken kendilerine sunulan fırsatları nasıl değerlendirdiği, nasıl değerlendirmek istediği konusunda kadın ve erkek arasında eşitlik yaratılması şeklinde düşünüyorum.

Nedir bu eşitlik? Eğitimde eşitliktir. Kadın, bir erkek gibi, eğitimden beklenen amaçları sağlamış olmalıdır. Yani zihinsel donanımı yerinde olmalıdır. Bilgisi, tecrübesi, birikimi, yetenekleri, her şeyiyle bir mesleği icra edebilecek kapasiteye ulaştırılmış olmalıdır ve bu konuda kadının önündeki bütün engeller kaldırılmış olmalıdır ve devlet, kadın erkek fırsat eşitliği alanında böyle bir görevle yükümlendirilmiş olmalıdır. Yani bu görev devletin olmalıdır ve bu konuda mutlak bir fırsat eşitliği yaratmalıdır. Ama o noktadan sonra, bu niteliklere sahip olan bir kadın eğer evinde oturmak istiyorsa, eğer çocuklarının ve ailesinin içinde kendine bir yaşam alanı seçmek istiyorsa kamusal hizmet konusunda borçlu kılınmamalıdır.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Anayasası'na baktım 1936 tarihli. Kadın konusunda son derece ileri hükümler var ama diyor ki: "Çalışmayan yemez ilkesine uygun olarak, kadın ve erkek çalışmalıdır. Emeğine göre, herkesin emeğine göre ve herkes emeğine göre ilkesi gereği de kadına bu haklar verilmelidir." diyor. Yani "Bu şekilde bir çalışma yükümlülüğü getirilmelidir." diyor. Bunun da çok maki neleşmiş bir topluma sebep olacağını düşünüyorum.

Maddi durumu iyi, eğitim imkânları almış ve elini uzattığı anda yasalar önünde, anayasayla istediği her şeyi elde edebilecek birikime, beceriye, özgürlüğe, hakka sahip, kanunlar önünde eşit kılınmış bir kadının bundan sonrası kendi tercihine bırakılmalıdır diye düşünüyorum ve bu konuda da anayasal ilkelerden daha önemli olan yasalardır diye düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN – Şimdi, fırsat eşitliği, fırsat ve imkân eşitliği de diyebiliriz belki de öyle mi?

İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ MELTEM DİKMEN CANIKLIOĞLU – Evet, imkân eşitliği. Yasalar önünde mutlak eşitlik ama dediğim gibi, kadın erkek eşitliği çok önemli. Kadın ve erkeğin eşit kılınması gereken alanlarda bu eşitliğin yaratılması gerekiyor. Ama kadın ve erkeğin eşit kılınması gereken alanlar nelerdir? Bunların da doğru bir şekilde tespit edilmesi gerekiyor. Çünkü psikolojik ve sosyolojik tartışma alanları doğrudan doğruya hukukun alanına sokuluyor. Geçen haftaki çalıştayda da gözlediğim o oldu. Örneğin "Kadın erkek eşitliği" deyince kadın, aile içinde "Yemeği ben yapıyorsam, salatayı da erkek yapsın," işte "Evi ben siliyorsam, çamaşırı da erkek assın" şeklinde bir eşitlik... Yani bu, hukukun çözeceği bir eşitlik değil. Bu, insanların kendi aralarında anlaşarak, toplumsal bilinç düzeyinin zaman içinde yükselmesiyle veya farklılaşmasıyla gerçekleşecek şeylerdir ve bu konuda devletin yapabileceği şeyler ne? Uzun dönemde çağdaş, modern bir eğitimin bütün imkânlarından kadına ve erkeğe fırsatlar sunarak, kadını ve erkeği belki bu bilinç düzeyine yükseltmektir. Ama bu, bugünden yarına gerçekleşecek bir şey değil. Bu, belki birkaç nesil sonrası için gerçekleşecek ideal bir hedef. Bu anlamda bir kadın erkek eşitliğini tabii ki, anayasa vurgulamalıdır ama uygulamada eşit olması gereken alanlarda eşitlik ama fırsat eşitliği konusu mümkünse ödünsüz bir şekilde.

BAŞKAN – Teşekkür ederiz Hocam, sağ olun.

Şimdi, tabii saat 14.00'te Genel Kurul açıldığı için vekillerimiz müsaade istediler.

Mesut Bey, sormak istediğiniz bir husus var mı Hocamıza?

MESUT DEDEOĞLU (Kahramanmaraş) – Teşekkür ederim.

Son bölümüne yetiştim ama, hakikaten en son bu fırsat eşitliği cümlesi ve onu da özellikle not aldım o cümleleri.

Teşekkür ediyoruz.

İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ MELTEM DİKMEN CANIKLIOĞLU – Ben teşekkür ediyorum.

Konu o kadar geniş ki, dediğim gibi, sistematik bir konuşma yapabilmek mümkün olmuyor. Şuradan başlayayım ve şuradan devam edeyim diyorum, hayır. Her cümle başka bir şey çağırıyor kafamda o bakımdan.

BAŞKAN – Teşekkür ederiz Hocam katılımınız için, katkılarınız için, değerli bilgileriniz için; çok sağ olun.

Tekrar hoş geldiniz diyorum. Biz, toplantımızın ilk bölümünde İzmir Ekonomi Üniversitesinden Prof. Dr. Meltem Caniklioğlu...

İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ MELTEM DİKMEN CANIKLIOĞLU – Dikmen Caniklioğlu; evlilik öncesi soyadımı kullanıyorum.

BAŞKAN – Meltem Dikmen Caniklioğlu Hocamızın...

İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ MELTEM DİKMEN CANIKLIOĞLU – Evet.

BAŞKAN – Ben de kullanıyorum, onun için aslında özellikle dikkat ediyorum ama kusura bakmayın atladım galiba.

İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ MELTEM DİKMEN CANIKLIOĞLU – Üstelik bu yasa çıkmadan kullandım ben. Hâkim olarak bütün zabıtlarda M. Dikmen Caniklioğlu'dur ve bunun yasası yok idi. Hatta eşim derdi ki, o da savcıydı "Bütün bunlar yok hükmünde" derdi, bu şeyler. "Çünkü böyle bir yasa yok ve sen kendi soyadını kullanıyorsun." derdi.

BAŞKAN – Hukukçu kadınların bu konuda bir hassasiyeti oluyor galiba.

İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ MELTEM DİKMEN CANIKLIOĞLU – Evet.

BAŞKAN – Sayın Meltem Dikmen Caniklioğlu'nun sunumlarını dinledik, teşekkür ediyoruz.

Sizin herhâlde slayt gösteriniz olacak İpek Hanım.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ DOÇ. DR. İPEK İLKKARACAN – Benim sunumum birazca uzun olabilir siz lütfen benim sözümü kesin; çünkü ne dereceye kadar ilgi alanı nereye yönelir bilmiyorum.

BAŞKAN – Biz şimdiye kadar sunumlar konusunda gayet esnek olduk. Çünkü söylenmesi gereken her şeyin söylenmesi gerektiğini düşündük burada. Süre sınırlaması hiç koymadık ama tabii konu başlığımız belli. Kadın erkek fırsat eşitliği açısından anayasayı ele alıyoruz. Anayasa ve kadın bağlamında, eşitlik bağlamında konuyu değerlendirirsek daha faydalı olur diye düşünüyorum.

Biz sizi dinlemeye başlayalım ve siz de bu çerçevede sunumunuzu yaparsanız memnun oluruz.

Hoş geldiniz.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ DOÇ. DR. İPEK İLKKARACAN – Hoş bulduk. Bu davetiniz için teşekkür ederim.

Şimdi, ben hukukçu değilim. Bu Komisyona daha önce gelen konuşmacıların listesine baktığımda daha tabii ki, Komisyonun da alanına uygun olarak hukukçulardan oluşuyor. Hatta ilk davet mektubu geldiğinde Feride Hanıma dedim ki “ Ben uygun kişi miyim, emin değilim.”

Anayasa Kadın Platformunun çalışmalarına da sadece bir akademisyen olarak değil, daha çok sivil toplumcu olarak -hani iki şapkam var, biri sivil toplum şapkam, biri de akademisyen, araştırmacı şapkam- destek verdim ama hukuk benim uzmanlık alanım değil. Daha çok benim araştırmacı olarak alanım, toplumsal cinsiyet ve ekonomi uzmanlık alanlarımdan bir tanesi. Ama bu konuda da yıllardan beri, özellikle de Türkiye’de kadın iş gücüne katılımı, iş gücü piyasasında ücretlerin belirlenmesi gibi konularda çalışmalarım var. Bu bağlamda bir katkı sunabilirim. Yani Anayasa’ya bu bakış açısından baktığımızda anayasal düzenlemeler ne ifade ediyor? Ben size biraz farklı herhâlde olacak daha önce hukukçu arkadaşların yaptığı katkılardan.

BAŞKAN – Buyurun, farklı bakış açılarını dinlemeye hazırız zaten.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ DOÇ. DR. İPEK İLKKARACAN – Tamam, peki.

Şimdi, tahmin ediyorum ki, benden önce buraya katkıda bulunmaya gelen arkadaşların da çoğunun söylediği ortak bir şey - Bizim Anayasa Kadın Platformu pek çok sivil toplum kuruluşundan oluşan bir platform, bu anayasa sürecinde eşitlik adına katkıda bulunmayı hedefleyen bir platform- fiili eşitliğin sağlanmasının devletin temel görevi sayıldığı bir anayasa. Yani yaşamın tüm alanlarında fırsat eşitliğinin yanı sıra uygulama eşitliğinin de olduğu bir anayasa olmasının önemi ortada. Fakat ben, ekonomik eşitsizlikler açısından baktığımda bu nasıl bir anlam kazanıyor bu fiili eşitlik vurgusu, biraz ondan bahsetmek istiyorum. Bir de fiili eşitliğin sağlanmasının ötesinde buna yönelik alt başlıklar.

Şimdi, Şule Hanım’la da havaalanından gelirken arabada biraz konuşuyorduk. İşte, anayasalar daha soyuttur. Ne dereceye kadar somut; işte, o soyut-somut dengesi nerede olmalı? Ama bu da anladığım kadarıyla kendi içerisinde ayrı, tartışmalı bir alan.

Bizim Anayasa Kadın Platformu olarak bu alt başlıkların mümkün merteye, fiili eşitlikle neyi kastediyordunuz ya yönelik alt başlıkların mümkün merteye açıkça ifade edildiği bir anayasa olması.

Şimdi “Ekonomik alanda toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri” dediğimizde, biz bunu genelde üç dört başlık altında topluyoruz. Her şeyden önce, tabii ki, istihdam oranları, kadın erkek istihdam oranları arasındaki uçurum; yani kadınlar da erkekler gibi benzer sayılarda istihdama katılabiliyor mu katılamıyor mu?

Bunun ötesinde, bir de istihdamda katılan, istihdamda olan erkekler ve kadınlar arasındaki eşitsizlikler. Kazanç, ücret eşitsizliği, seçilen meslekler ve sektörlerde kadınlar ve erkekler arasında ayrıştırma.

Bir de “cam tavan” dediğimiz, kadın ve erkeklerin benzer eğitim ve deneyim seviyelerine sahip olmalarına rağmen erkeklerin çok daha yüksek oranlarda yönetici ya da üst kademelere gelmesi.

Böyle dört tane başlığımız var ekonomide toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri dediğimiz ama bütün bunların aslında ortak kaynağı, her ne kadar işte ücret eşitsizliği, yönetici pozisyonuna gelme, istihdama katılma, farklı alanlar da olsa bunları besleyen, bu eşitsizlikleri besleyen ortak bir kaynak var. Bu ortak kaynak da bizim iş, çalışma, emek, üretim dediğimiz süreçlerin piyasa ekonomilerinin gelişme süreci içinde iki alana ayrılması.

Bir; piyasa alanı dediğimiz kamusal alan, yani ev dışında ücret, gelir karşılığında yapılan işler.

Bir de ev içinde ücretsiz yapılan işler. Yani hane ve hane halkının yaşamının götürülebilmesi için, sağlıklı bir şekilde her sabah o hane bireylerinin uyanıp, hijyenleri sağlanmış, beslenmeleri sağlanmış bir şekilde üretken kişiler olarak tekrar işbaşı yapabilmeleri için, yeni nesil iş gücünün yetiştirilmesi, yani çocukların yetiştirilmesi. Aynı zamanda, ailenin yaşlı, engelli, hasta gibi muhtaç, bakıma muhtaç bireylerinin bakılabilmesine yönelik ücretsiz işler.

Piyasa ekonomisi öncesindeki dönemlere baktığımızda, yani sanayi devrimi öncesindeki dönemlere, aslında bu iki alan, ev içi üretim ve ev dışı üretim birbiriyle çok beraber; çünkü ekonominin ana kaynağı, üretimin ana kaynağını tarım oluşturuyor. Tarım da

daha çok ücretsiz aile işçiliği ve küçük aile çiftçiliği çerçevesinde şekillenmiş. Onun için, üretimin ciddi bir kısmı yeniden üretimle, yani ev içi işlerle yan yana. Küçük atölyeler de aynı şekilde; atölyelerle evleri birleşik. Yani kadın ve erkek aslında yan yana ev ve iş yerinin çok ayrılmadığı ortamlarda çalışmaktalar.

Piyasa ekonomilerinin gelişmesi, sanayi devrimi sonrası kentleşme, işte, büyük çapta üretime geçilmesi, fabrikalaşma ile ev içi ve iş yeri birbirinden ayrılıyor.

Ev içi ve iş yerinin birbirinden ayrılmasıyla bir çeşit bir uzmanlaşma, yani aile içindeki iş bölümü ihtiyacı giderek daha kesif bir hâle geliyor ve bu çerçevede pek çok ülkede aslında, bakıyoruz hem piyasa ekonomisinin erken evrelerinde ev içi alan kadınların sorumluluğu, ev dışı alan erkeklerin sorumluluğu olarak belirlenmekte.

Şimdi, daha sonraki piyasa ekonomilerinin daha olgunlaştığı dönemde diyelim, Avrupa, Amerika, Kanada gibi, işte bu gelişmiş AB ve OECD ülkelerinde farklı bir gelişme görüyoruz. Çok güçlü bir büyüme ivmesi var. O dönemde, örneğin, İngiltere’de kadın iş gücüne absorbe edilmesi daha çok tekstil sektörü üzerinden ama İngiltere, tüm dünyaya tekstil ürünleri satan ülke. Çünkü Çin gibi bir faktör yok, rekabet yok 19. yüzyılda. Hâliyle çok farklı bir uluslararası rekabet alanında ilk sanayileşmeyi gerçekleştirmiş ülkeler olarak bunlar çok yüksek ivmeli bir büyüme kaydediyorlar ve bu yüksek ivmeli büyüme hâliyle çok yüksek istihdam talebini de beraberinde getiriyor ve Avrupa’da, Amerika’da, Kanada’da, bu kuzey ülkelerinde kadınlar istihdam talebinin bir sonucu olarak iş gücüne çekilmek zorunda kalıyorlar ve giderek bu iki alan arasındaki yani kamusal piyasa, üretim alanıyla ev içi alan arasındaki ayrım kadınlar için yavaş yavaş giderek daha az bir engel teşkil etmeye başlıyor. İşverenin kadın iş gücüne ihtiyacı olduğu için kadınlar absorbe edildikçe, okul öncesi eğitim, kreş, yaşlı bakım hizmeti, destek hizmetleri gibi kurumsal gelişmeler meydana geliyor. İşte, annelik izni, babalık izni gibi yasal reformlar yapılıyor. Böylece, iş gücü piyasası ve ev içerisindeki bakım hizmetleri giderek bu ev içi işlerle ev dışı işleri uzlaştırmaya olanak sağlayacak bir şekilde gelişiyor.

Diğer ülkelerde böyle değil. Daha çok ataerkil, tek erkek kazanan hanelerin domine ettiği bir üretim alanı var.

Güney Kore, Meksika gibi gelişmekte olan OECD ülkelerine baktığımızda ise, daha çok 1970 petrol krizi sonrasında ihracata dayalı büyüme modeline geçişle orada da büyüme hızları artıyor ve bunun sonucunda ihraç sektörlerinde ucuz kadın iş gücüne olan talepten dolayı kadınların iş gücüne çekildiğini ve buralarda da benzer uzlaştırma mekanizmalarının yavaş yavaş gelişmeye başladığını görüyoruz.

Türkiye ise bu iki alanın birbirinden en keskin şekilde ayrıldığı dünyadaki birkaç ülkeden bir tanesi olarak kalmaya devam ediyor. Öyle ki, -artık, medyada da çok yer aldı- kadın iş gücüne katılım oranı açısından, kadın istihdam oranı açısından Türkiye dünyadaki 200 küsur ülke arasında en altta yer alan 10 ülkeden 1 tanesi ve bizim ekonomik gelişmişlik düzeyimizle ve kişi başına düşen millî gelirimizden kopuk bir kadın iş gücüne katılım oranı söz konusu dikkat çekici şekilde. Erkek iş gücüne katılım oranımız yüzde 70’lerle OECD ortalamasında zaten. AB ortalamasına çok yakın yani erkek iş gücüne katılımında Türkiye’nin bir sorunu yok ama kadınlardaki katılım çok düşük olduğu için bu bizim genel iş gücüne katılım oranımızı da yüzde 40’lara kadar geri çekiyor makas çok açık olduğu için. Genel iş gücüne katılım oranımız da düşük ve AB’yle üyelik müzakerelerinde sık sık bütün ilerleme raporlarında önümüze getirilen, ilerleme kaydetmemiz gereken alanlardan bir tanesi de iş gücüne katılım oranımızı yüzde 50’nin altındaki bu seviyeden AB ortalamasına doğru çekmemiz, ki AB ortalaması 70’lerde dediğim gibi.

O zaman, kadın büyük oranda Türkiye’de iş gücü piyasasında yok yani üretim alanında, o kamusal alanda yok; erkekler de ev içindeki işlerde yok. Yani bunlar aslında çok birbiriyle karşılıklı etkileşim içerisinde. Bu da devletin resmî verileri. 2006’da Türkiye’de ilk kez zaman kullanımı anketi yapıldı. Şimdi bu, AB ülkelerinde bir zorunluluk. Türkiye de AB uyum süreci içerisinde bunu yapmaya başladı ama onun dışında, gelişmekte olan pek çok Güney Amerika ülkesi, Asya ülkesi de bu zaman kullanımı anketlerini düzenli yapmaya başladı. Türkiye’de sadece bir kere yapıldı. Bu zaman kullanımı anketlerinin sonuçlarına göre Türkiye’de ortalama olarak kadınlar... Şu morla gösterilenler ev içerisindeki çalışma saatleri, hane ve hane halkı bakımına ayrılan saatler; bordoyla gösterilenler, ev dışında bir işte çalışma saatleri; sarıyla gösterilenler de ev içi ve ev dışı toplam çalışma saatleri. Buna göre, ortalama, Türk kadının ev içi çalışmaya ayırdığı saat 5 saat 17 dakika; erkekler ise takriben 45-50 dakika arası. Kadınların ev dışında çalışmaya ayırdığı 1 saat 17 dakika, erkeklerin ise ev dışında çalışmaya ayırdığı takriben günde 4,5 saat; bunları 7 ile çarpacaksınız yani haftalık mesai ve on beş yaş üstü olduğu için, yaşlıları ya da öğrencileri de içeriyor. Bunlar ortalamalar. Evliliğe baktığımızda, bu ayrımın evli kadın ve erkekleri karşılaştırdığımızda çok daha kesit olduğunu görüyoruz yani evli bir kadının ev içi ücretsiz emek saatleri ortalama, evli erkeğinkinin 6,5 katı kadar. Enteresan, bu iki çalışma saatini topladığımızda... Hani “Türkiye’de kadınlar çalışmıyor.” diyoruz ya, ne demek o? Ev dışında bir işte çalışmıyor ama bu ev içi ve ev dışı çalışma saatlerini topladığımızda aslında -şu sarıyla gösterilenler- kadınların çalışma

saatleri erkeklerinkinden takriben -evlileri karşılaştırdığımızda- yüzde 25 daha fazla yani 100 saat çalışan her evli erkeğe karşılık her evli kadın 125 saat aslında emek sürecinden geçiyor ama bunun ağırlıklı kısmı ev içinde olduğu için bunun karşılığında bir gelir ya da sosyal güvence gibi bir hakkı doğmuyor. Bu da gene bütün ülkelerde kadınların ev içi saatleri erkeklerle oranla daha fazla ama bunun oranı nedir? Türkiye, gerçekten, diğer ülkelerle karşılaştırdığımızda, bu oran açısından da çok daha eşitsiz bir ev içi ücretsiz emek dağılımının olduğu bir ülke olarak dikkati çekmekte.

Bunun sonucunda Türkiye'deki temel hane halkı modeli, domine eden hane halkı modeli, tek kazananlı, "ataerkil aile modeli" dediğimiz, tek erkek kazananlı aile modeli. Şimdi, "Bu illa da sorunlu mu?" diye sorgulayabiliriz yani olsun böyle bir iş bölümü ki bu pek çok çevrelerde, muhafazakâr, liberal bir görüş olarak da dile getiriliyor; kadının ev içindeki işlerden sorumlu olduğu, erkeklerin ev dışındaki işlerden sorumlu olduğu... Eşit ama farklı olamaz mı yani bu illa da eşitsizlikleri de ifade etmek zorunda mı? Piyasa ekonomilerinde sorunlu çünkü her şeyden önce gelir kazanmanın temel yolu iş gücü piyasası olduğu için kadının iş gücü piyasasından soyutlanması bir ekonomik bağımlılığı ve seçme özgürlüklerinin kısıtlanmasını da beraberinde getiriyor ve bu bağımlılık, ekonomik bağımlılık aslında aile içindeki cinsiyete dayalı hiyerarşiyi besleyen ve özellikle şiddet durumlarında örneğin, bu şiddet sarmalını kırmayı güçleştiren faktörlerden bir tanesi. Kamusal alanlar, kadının daha çok ev içindeki sorumlulukları üstlendiği bir ortamda kamusal alanlar erkek alanlar, erkek egemen alanlar olarak mecburen şekillenmekte ve üst pozisyonlara karar verme kademelerine ulaşmaları çok daha az olanaklı oluyor kadınların. Hâliyle, siyaset de bir meslek, siyaset de bir iş, iş gücüne katılım az olunca ve siyasete girişin... Özel bir meslek siyaset çünkü siyasete girmek için bir yerlerde deneyim biriktirmiş olmak, network'leri kurmuş olmak çok daha zor ve belirli parasal birikimleri de yapmış olmak gerekiyor ki insan siyasete girişini sübvansede edebilsin ve o network'leri geliştirisin. Hâliyle, iş gücünde çok az kadın olunca siyasette de çok az kadın olması ya da ücretli istihdam eden az kadın olunca bunların arasından girişimci kadınların da sayısı azalıyor.

Yani, bunlar birbirini tetikleyen bir zincir şeklinde, kadın ev içerisindeki işlerden temel olarak ücretsiz bütün o yükten sorumlu tutulmaya devam edildikçe aslında iş gücüne giremiyor, iş gücüne giremeyince siyaset, girişimcilik, sendikalar, meslek odaları, kamu kurum ve kuruluşlarında kadın oranları çok daha düşük kalıyor, karar verme mekanizmalarına ulaşamıyor. E, hâliyle, bu alanlar erkek egemen alanlar olarak belirlendikçe, aslında, bir çeşit, doğası gereği, oluşturulan gündemler, politikalar, bütçe öncelikleri, harcama öncelikleri de erkeklerin önceliklerine göre yani örneğin, toplu taşıma araçları yerine otobana -erkekler daha yüksek oranda araba kullandığı için ve kamusal alanda olduğu için- yapılan harcamalar okul öncesi eğitime yapılan harcamalardan çok daha öncelikli hâle gelebiliyor. Bunun böyle olması da bir çeşit gene kısır döngüler yani kadınların sorunları, kadınlara engel teşkil eden sorunlar gündeme giremiyor, gündeme girince çözülüyor, çözülmedikçe o engeller kalkmadığı için kadınlar gene... Örneğin bütçe öncelikleri açısından çok standart ve basit bir örnek verdim aslında ama kadınlar daha çok ev içinde çocuktan ve aileden sorumlu olduğu için kadınların yoğunlukta olduğu bir ortamda... Erkeklerin nispeten daha çok öncelik verebileceği bir alan olarak, okul öncesi eğitime oranla örneğin. Evet, böyle bir karşılaştırma yaparsak hâliyle okul öncesi eğitim gündeme dahi gelmeyebilir çok erkek egemen bir gündemin olduğu yerde. Nitekim bizim ülkemizde de okul öncesi eğitimi gündeme getirenler bugüne kadar hep ağırlıklı olarak kadınlar oldu.

Bu gündemlerin, hâliyle, yani kamusal alanın karar verme mekanizmalarında bu temsiliyetin eşitsizliği -şunu demeye çalışıyorum- oluşturulan gündemlere, politika ve bütçe önceliklerine de yansıyor, ister istemez yansıyor çünkü herkes kendi olduğu yerden yola çıkarak kendi gördüğü dünyayı, hayatı algıladığı ve gördüğü, sorunları algıladıği şekilde bunu oturduğu koltuktaki karar verme mekanizmalarına yansıtıyor. O yüzden bu iş gücüne giriş karar mekanizmalarında temsiliyeti, temsiliyet de gündemin belirlenmesini, gündemin belirlenmesi öncelikleri, öncelikler de hangi sorunların çözülüp hangilerinin çözülmediğini belirliyor.

Kadınlar, iş gücüne katıldıkları durumlarda ise -şöyle bir şey gözlemliyoruz- bu, çifte mesai yükü altında mümkün mertebeye iş ve aileyi uzlaştırmaya olanak veren, çalışma saatleri daha kısıtlı, daha esnek olan mesleklere, işlere, sektörlere yöneliyorlar; mesela, kadınların daha çok kamu sektöründe çalışmaya, mesai saatlerini daha kısıtlı olduğu kamu sektörüne yönelmesi gibi. Hâliyle, bu böyle olunca, meslekler, sektörler giderek "kadın işi-erkek işi" diye ayrıştırılmaya başlanıyor. E, bu, gençlerin meslek seçimlerinde aslında bir çeşit rol modelleri oluşturuyor, "kadın işi-erkek işi" diye ayrıştırılması. Çifte mesai yükü altında kadınların performansı daha düşük olabiliyor. Daha düşük olduğu düzeyde, çalışma saatleri daha kısıtlı olduğu düzeyde ister istemez piyasada eşit eğitim seviyesine sahip olsalar bile sadece piyasaya odaklanabilen, performansını bu yönde ayarlayabilen erkek çalışanlara oranla daha az gelir kazanabiliyorlar.

"Hâliyle, bu tek erkek kazananlı haneler domine ediyor." dedik. Peki, tek erkek kazanan haneler... Yani bu biraz önce saydıklarım kadınlar açısından, eşitlik açısından olumsuzluklardı. Bunun da tabii toplumsal olumsuzlukları var ama daha genel anlamda baktığımızda tek erkek kazanan hane modelinin domine ettiği ekonomilerde aslında ekonomik krizler karşısında, artan işsizlik karşısında

ailelerin işsizliğe ve yoksulluğa karşı kırılabilirliğinin çok daha yüksek olduğunu görüyoruz. Hâlbuki çifte kazananlı hanelerin yani hem kadının hem erkeğin iş gücüne entegre bir şekilde çalıştığı aile modelinin yaygın olduğu toplumlarda bir taraf işini kaybederse, çalışmaya devam eden, eve gene de gelir getirmeye devam eden bir taraf olabiliyor. O yüzden, örneğin, Meksika gibi... Bizim bu yaptığımız, size de dağıttığım kitapta Türkiye dâhil 7 OECD ülkesini bu açıdan ele alıp karşılaştırdık. Meksika'da özellikle ekonomik krizler sonrasında bu yoksulluğun artmasındaki temel kaynaklardan bir tanesi aileye tek elden gelir gelmesi olarak saptanmış ve ondan sonra Meksika devletinin, Hükûmetinin bu konuya yaklaşımını değiştirerek kadınların da iş gücüne katılımını desteklemesinin aslında bir çeşit yoksullukla mücadele stratejisi olarak Meksika'da ortaya çıktığını görüyoruz. Aynı zamanda çocukların evde bakılması yani kreş desteğinin, sübvansiyonların olmaması çocuklar arası eşitsizlikleri de artıran bir faktör olarak ortaya çıkıyor çünkü okul öncesi eğitime ulaşmak -ki biliyoruz ki okul öncesi eğitim aslında okul çağındaki ve ilerleyen dönemdeki başarı düzeyini de artırıyor- bizimki gibi ülkelerde sadece kısıtlı bir azınlığa, satın alma gücü yüksek kısıtlı bir azınlığa özgü bir lüks olarak ya da belirli kamu kurumlarında, iş yerlerinde çalışanların o iş yeri kreşinden faydalandığı -ama çok kısıtlı bunlar yüzdelere baktığımızda- bir lüks olarak kalmakta. Hâliyle, daha düşük satın alma gücü olan, annenin evde oturduğu, daha yüksek çocuk sayısının olduğu hanelerde çocuklar ilkokul çağına gelene kadar daha çok evde ve herhangi bir eğitime tabi tutulmadan okula başlıyorlar ve bu da başarı düzeylerini de olumsuz etkileyen önemli faktörlerden bir tanesi.

Ve son olarak, tabii ki yetişkin iş gücünün yarısının yani kadınların istihdama katılmadığı bir ekonomi sürdürülebilir büyümenin de giderek olanaksızlaştığı bir ekonomi olmaya mahkûm. Bunu da pek çok, ülkeleri karşılaştıran ekonomik çalışmalar göstermekte.

O zaman, bu toplumsal cinsiyete dayalı, kadın evde çocuklara bakar, erkek dışarıda çalışır; bu tip bir iş bölümü eşitlikçi değilse o zaman çözüm ne yani daha eşitlikçi bir toplum vizyonu, daha eşitlikçi bir aile vizyonu istiyorsak çözüm ne? Bugüne kadar aslında yapılan önermelerin çoğunluğu kadınların da önceliklerini erkeklerle benzeştirme üzerine kurulu yani kadın da kendini daha piyasaya döndürsün, piyasaya odaklasın, meslek eğitimi, çalışma, iş gücü piyasasında başarılı olmaya yönelik. Peki, ama burada aslında eksik kalan sorular var. O zaman özel yaşam ne olacak, aile yaşamı ne olacak yani hem kadının hem erkeğin... Bugün Türkiye'de çalışma saatleri yasal 45 ama devletin resmî verilerine baktığımızda çalışanların en az üçte 1'i 60 saat ve üstünde çalışıyor. OECD ülkeleri içerisindeki en yüksek çalışma saatlerine sahip ülkelerden biri Türkiye. Kadınlar da erkekler gibi piyasada eşit başarıyı elde etmek için o zaman ayak uydurmak zorundalarsa ve kadın ve erkek de gidip altmış saat piyasada çalışmaya başlarsa özel yaşam ne olacak, çocuklar ne olacak, bakıma muhtaç yaşlılar ne olacak? Ve bunun olduğu ülkelerde şunu görüyoruz: Demografik kriz ortaya çıkıyor. Bunun üzerine kadınlar da çocuk sayısını azaltmaya, hatta çocuk sahibi olmamaya başlıyorlar. Bugün Batı'da pek çok yerde, aynı zamanda Doğu'da da... Örneğin Güney Kore bu demografik krizin en güçlü yaşandığı ülkelerden bir tanesi. Bu da kadınların iş gücü yaşamına entegre olmasıyla ama Güney Kore'deki sistemin de aslında bu uzlaştırmaya yönelik mekanizmaları sağlamaması sonucunda doğum oranlarının düşmesi. 1990'lardaki Asya krizi sonrasında -gene kitaptaki vaka çalışmalarımızdan bir tanesi Güney Kore örneği- Güney Kore şöyle bir vizyon ortaya koyuyor ve bunu uygulama başlıyor: Hem ekonomik krizi hem de demografik krizi ortadan kaldırmak için "Güney Kore Hükûmeti olarak çocuk bakımı ve yaşlı bakımı hizmetlerine olan sübvansiyonları artıracacağız." diyorlar, "Bununla bir taşla birkaç kuş birden vuracağız." Nasıl birkaç kuş? Bir kere, çocuk bakımı, okul öncesi eğitim ve yaşlı bakımı, engellilere yönelik hizmetler çok emek yoğun sektörler, hizmet sektörleri. Güney Kore'de işsizlik çok artıyor Asya krizinden sonra. Birincisi: Bu hizmet sektörünü ev içinden ev dışına taşıyarak istihdam yaratacağız ve ekonomiyi canlandıracağız. İkincisi: Bunun sayesinde ev içerisindeki bu ücretsiz işler konusunda destek aldığını hisseden aileler o zaman doğurganlıklarını artıracaklar yani bu sayede demografik krizi de atlatacağız. E, bu eşitlikçi bir aile modelini de beraberinde getirecek. Yani hem büyüme, sürdürülebilir büyüme hem de eşitlikçi bir büyüme modeli olacak. Aynı zamanda da insan kaynağı kalitesini artıracacağız. Nasıl? Çünkü artık bütün eğitimcilerin ortak noktası okul öncesi eğitim ne kadar erken başlarsa o ülkedeki insan kalitesi de o kadar yüksek oluyor, insan kaynağının kalitesi ve üretkenliği o kadar yüksek oluyor; bu artık çalışmalarda defalarca kanıtlanmış bir şey. Aynı zamanda okul öncesi eğitime ve kreşlere yatırım yaparak da çocukların kalitesini yani zihinsel gelişimlerini destekleyerek Güney Kore'deki insan kaynağı kalitesini artıracacağız diye böyle bir yeni strateji belirliyorlar ve bunu uygulamaya başlıyorlar.

Bu uzlaştırma yani iki alanı, iş ve aileyi uzlaştırmayı sağlayan mekanizmalardan zaten bu sunum sırasında bahsetmeye başladım. Daha çok kurumsal mekanizmalardan bahsettim ben, bakım hizmetleri, çocuk bakımı, yaşlı bakımı, engelli bakımına destek hizmetleri gibi, okul öncesi eğitim gibi ama bunun ötesinde yasal mekanizmalar da var. Ben şöyle bir şematik hâlde bunu gösteriyorum burada, bu slaytta. Kırmızıyla olanlar yasal mekanizmaları gösteriyor, iş ve aile yaşamını uzlaştırmaya yönelik eşitlikçi, yasal

mekanizmaları. Annelik izninin yanı sıra ebeveyn izni ve babalık izninin çalışma yaşamında öngörülmesi. Aile içi bakım sorumluluklarına ilişkin diğer yasal izinler. Bugün Avrupa Birliği üyesi pek çok ülkede... En son örneği de İspanya oldu. İspanya 1998-99'da "iş ve aile yaşamını uzlaştırma yasası" diye çok kapsamlı bir yasa çıkarıyor ve çocuk bakımının ötesinde burada özellikle yaşlı bakımı -ki Türkiye için de çok önemli çünkü Türkiye de yaşlanan bir toplum, önümüzdeki yirmi otuz yıl içerisinde yaşlı bakımı çok ciddi bir sorunsal olarak bizim önümüze gelecek- ve ailenin muhtaç diğer bireylerinin bakım ihtiyaçlarını sağlamaya yönelik, çalışma yaşamından alınabilecek yasal izinler ve bunun için gerekli sigorta fonlarının oluşturulmasına yönelik bir yasa örneğin İspanya'da devreye sokuluyor; o da baktığımız ülkelerden bir tanesi. Bunun dışında, çalışma saatlerinin insana yararış iş çerçevesinde belirlenmesi, uygulanması ve güvenceli esnek çalışma uygulamaları da bu uzlaştırmayı olanaklı kılan önemli yasal reformlardan bir tanesi.

Burada bakım hizmetleri var -maviyle gösterilenler- bunlardan bahsettim. Bunlar da hizmetlere yönelik kurumsal mekanizmalar.

Ev içi işlerin bakım emeğinin kadın-erkek arasında eşit paylaşımı... Çünkü bunu ne kadar biz kamusal alana, piyasaya taşısak da sonuçta yaşlımıza, çocuğumuza günün yirmi dört saati, yedi günü eğer dışarıda baktıracaksak o zaman insanlık ve aile, özel yaşam nerede kalıyor? Yani istenilen şey değil. O zaman bu işin önemli bir kısmı ev içerisinde kalmaya devam edecek bir kısmı kamusal alana taşınsa bile ama ev içerisinde kalan kısmı ne dereceye kadar erkek ve kadın tarafından eşit olarak bölüşülecek yani bu da önemli sorunsallardan bir tanesi. Örneğin, babalık izni gibi bir müessesenin -bizim baktığımız diğer ülke örneklerinde bunu görüyoruz- babalık izni yasasının devreye girmesiyle ev içerisindeki iş bölümünün zaman kullanımı anketlerinde giderek daha dengeli bir şekilde dönüştüğünü gösteriyor diğer ülkelerdeki veriler.

Bunlar açısından, bu uzlaştırma mekanizmaları açısından Türkiye aslında tam anlamıyla bir yokluklar ülkesi. Biliyoruz, üç yaş altı için kreş yok. Zaten eğitim fakültelerinde bile üç yaş altı için pedagojik eğitim dahi yok yani bugün açmaya kalksa Türkiye kreşleri, o eğitimi verecek, istihdam edilecek öğretmenimiz yok, personel yok. Okul öncesi eğitim oranlarımız üç ve beş yaş arası için çok kısıtlı; üç yaş için yüzde 4, dört yaş için yüzde 16. Beş yaş için, bu son ana, hazırlık sınıfının devreye girmesiyle çok hızlı bir ivmeyle yüzde 61'e çıktı ama gene OECD ülkeleri arasında açık farkla Türkiye en düşük oranlara sahip. Keza, yaşlı bakımı, engelli bakımı, hasta bakımı için aslında büyük eksiklikler söz konusu. Burada, daha sonra sorularınız olursa OECD ülkeleriyle karşılaştırma... Türkiye hep en arkada. Bakın, Türkiye'de üç yaş altı için bir oran bile yok burada yani sıfır virgül bir şey üç yaş altı okul öncesi eğitim Türkiye'de. Bu üç beş yaş arası için, üç ve dört yaş, gene Türkiye en sonda OECD ülkeleri arasında. Bunlar gösteriyor. Bakım izinleri açısından annelik izni var fakat babalık izni ve ebeveyn izni yok. Hâlâ tasarı hâlindeki ebeveyn izni ücretsiz izni öngörüyor ve anneyle baba arasında birbirine aktarılabilen bir izin müessesesi öngörüyor fakat biz biliyoruz ki bu durumda, ebeveyn izni "İster kadın ister erkek kullanılabilir." şeklinde yasalastığında erkeklerin kullanma oranı çok düşük olacak. Gene bu kitapta baktığımız örnekler bize bunu gösteriyor. Ne zaman ki belirli AB ülkeleri ebeveyn izninin sadece babaların kullanabileceği bir kısmını, birkaç ayını sadece babalara verilecek şekilde yasayı reforme etmişler, o zaman gerçekten erkeklerin ebeveyn iznini kullandığını görüyoruz.

Çalışma saatleri çok yüksek, bunu söylemişim. Güvenceli esnek çalışma uygulamaları çok kısıtlı olarak var.

Ben şu veri içeren grafiği sizlerle paylaşacağım ve ondan sonra da Anayasa'ya bağlayacağım ve bitireceğim.

Neden bu uzlaştırma sorunsalı, bu ev içerisindeki ücretsiz iş yükünün eşit paylaşımını destekleyici yasal, kurumsal mekanizmalar neden bu kadar önemli? Burada bu grafik şunu gösteriyor: Yirmi-kırk dört yaş arası kadın ve erkeklerin istihdam, iş gücüne katılım oranları. Yirmi-kırk dört yaş neden? Çünkü bizim iş gücü iktisadında "esas çalışma yaşı" dediğimiz yani erken emeklileri, vesaire dışarıda bırakıyoruz, hâlâ eğitime devam edenleri dışarıda bırakıyoruz, esas çalışma yaşı. Yirmi-kırk dört yaş arasındaki kadın ve erkeklerin eğitim durumuna göre -yatay eksen bize eğitim durumunu gösteriyor- ve medeni durumuna göre iş gücüne katılım oranları nasıl farklılaşıyor? Örneğin, ilköğretim düzeyine bakalım. İlköğretim düzeyinde -ya da sonra bu lise düzeyinde, bu da üniversite düzeyinde- evli erkeklerin iş gücüne katılımı şu en üstteki turkuaz eğri. Ne görüyorsunuz? İş gücüne katılım erkeğin eğitim düzeyinden bağımsız olarak... Erkek ister ilköğretim mezunu olsun ister lise mezunu olsun ister üniversite mezunu olsun neredeyse yüzde 100'e yakın -100 çizgisinde bu- oranlarda -eğer esas çalışma yaşındaysa Türk erkeği- iş gücüne katılıyor, istihdamda. Şimdi, en alttaki sarı eğriyse kadınlar için aynı oranları gösteriyor. Kadın ilköğretim düzeyinde eğitimliyse yüzde 15 civarında, lise mezunuysa yüzde 25 civarında, üniversite mezunuysa yüzde 70 oranında istihdamda. Yani eğitimle birlikte kadının iş gücüne katılımı eğitime karşı aşırı bir hassasiyet içerisinde, erkeklerde böyle bir hassasiyet yok. İş gücüne katılım evrensel bir gerçek, eğitim düzeyinden bağımsız; kadınlar ise tamamıyla eğitimle bağlantılı. E, tabii ki iş gücüne katılıp katılmamak bir fayda-maliyet analizi. Eğer katılırsam bana ne faydası olacak? Kazanacağım ücret. Maliyet ne? Erkekler için varsaymadığımız bir maliyet, kadınların üzerine yüklediğimiz bir

maliyet toplumsal yapı olarak; o zaman çocuğu kreşe göndereceksin ya da ev içinde çocuğa bakacak, sana yardımcı olacak birini işe alacaksın. E, bunlar maliyetli çünkü devlet bu konuda hiçbir sorumluluk almıyor, işveren bir sorumluluk almıyor, bunlar maliyetli şeyler. İlköğretim ya da lise düzeyinde kazanılan ücret bu maliyeti karşılamıyor. Karşılamadığında da ilköğretim ve lise düzeyinde kadınların iş gücüne katılımı çok kısıtlı. İlköğretim düzeyinde daha yakından baktığımızda bunların büyük çoğunluğu evli ve ilköğretim düzeyinde ve iş gücüne katılıyorsa büyük oranda ekonomik krizin tetiklediği hane halkı reisinin işsiz kalması durumunda ya da eve gelen gelirin düşmesi; zorunluluk sonucu katılıyor, kısa dönemli katılıyor, çıkıyor. Lise düzeyinde de az sayıda kayıtlı istihdamda olan. Kayıt dışı istihdamın yaygınlığı da çok önemli bir sorun, ilköğretim ve lise düzeyindeki kadınlar için istihdamın önemli bir kısmı kayıt dışında. E, kayıt dışında olunca hâliyle hamilelik ya da doğum durumunda İş Yasamızın öngördüğü izinlerden faydalanma şansı yok kadının. O yüzden tek çaresi, evlilik ve hamilelik ya da doğumda iş gücünden çıkmak oluyor.

Şimdi, enteresan bir şey, şu lacivert eğri bize bekâr kadınların, hiç evlenmemiş olan kadınların iş gücüne katılımını gösteriyor. Bakın, ilköğretim mezunu, bekâr, hiç evlenmemiş kadınların iş gücüne katılım oranı yüzde 40'ın üstünde. Yani demek ki ilköğretim mezunu olmak, kadının önünde iş gücüne katılımında çok da büyük bir engel değil, yüzde 40'ın üstünde, yarıya yakın oranda katılıyor. Evlilikle birlikte yüzde 40'ın üstünde olan iş gücüne katılım oranı ilköğretim mezunlarında yüzde 15'e düşüyor. Lisede yüzde 50'nin de üstünde evlilik öncesi, evlilikle birlikte yüzde 25'lere düşüyor. Kadın ve erkek arasında eşitliğin yakalandığı tek nokta şurası, şu pembe ve lacivert. Yüzde 85 düzeyinde iş gücüne katılım üniversite mezunu kadın ve erkekler ama evlilik öncesi. Evlilik öncesinde eşit oranlarda iş gücüne katılıyor, evlilikle birlikte erkeklerin iş gücüne katılımı üniversite mezunlarında yüzde 100, kadınlarındaki yüzde 70 oranında yani üniversite mezunlarında dahi evlilikle birlikte takriben 30 puanlık bir fark ortaya çıkıyor iş gücüne katılımında ama tabii ilköğretimdeki farka bakın -evli erkekler ve evli kadınlar- neredeyse 90 puana yakın büyük bir istihdam uçurumu var, lise mezunlarında gene 70 puana yakın dev bir uçurum. O uçurum 30 puanla üniversite mezunlarında en daralan grup. Bu aynı zamanda bu uzlaştırma mekanizmalarının eksikliği ve ev içerisindeki iş yükünün aslında kadınlar arası eşitsizlikleri de ne kadar pekiştirdiğinin bence net bir göstergesi.

Bunu Anayasa'ya bağlamak istersek eğer: Sonuçta fiilî eşitliğin sağlanması aslında hiç de kolay değil çünkü çok derinlere giden bir sistematik var yani bu ev içi ücretsiz iş yükü, bununla ilgili kadınların yüklendiği sorumluluklar vesaire ve bu arada mevcut global kriz ortamında piyasa ekonomisinde de çok güçlü bir istihdam ivmesiyle büyüme, geleceğe yönelik böyle bir beklentimiz de yok maalesef, bunları bertaraf edecek şekilde ücretlerin yükseleceği parlak bir ekonomik gelecek de bizi beklemiyor. O zaman aslında yasal ve kurumsal mekanizmaların desteği giderek önem kazanmakta iş gücü piyasasında eşitliği sağlamak açısından ve ev içi bakım hizmetleri sorunsalında devlet, iş veren ve erkeklerin sorumlulukları paylaştığı bir toplum ve aile yapısını vizyon olarak aslında ortaya koyan ve buna yönelik alt başlıkları açıkça ifade eden bir Anayasa olabilir mi, bunu ben önümüze koymak istiyorum. Örneğin, eğitim hakkının tanımlandığı maddede okul öncesi eğitimin bir temel hak olarak ifade edildiği ve devlet açısından da sorumluluk olarak ifade edildiği, ayrıca yaşlı, engelli bakımına yönelik yaygın, erişilebilir, kaliteli hizmetlere ulaşımın temel bir hak olarak ifade edildiği yaşlılıkta, "yaşlı hakkı" olarak ifade edildiği ve devletin, işverenin ve ailelerin birbiriyle üçlü bir yapı içerisinde gelişmiş ekonomilerde gördüğümüz gibi sorumlulukları ve maliyetleri yani tüm sorumluluğun devletin üzerine yıkıldığı değil ama bu üçlü yapı içerisinde sorumlulukların ve maliyetlerin paylaşıldığı bir model öngörülebilir mi? Aynı zamanda çalışma hakkına ilişkin Anayasa'da bir seri madde var; bu çalışma hakkına ilişkin maddeler hep çalışmayla ilgili şeyleri düzenliyor ama yani çalışma yaşamının ev içersine, özel yaşama bırakacağı zamanlara ilişkin hakları ifade etmiyor.

Çalışma yaşamının da bu uzlaştırmaya olanak sağlayacak şekilde düzenlenmesinin hedef olduğu bir ifade ya da vizyon belirlenebilir mi? Örneğin, ebeveyn ve babalık izninin göz önünde bulunduğu, çalışma saatlerinin insana yaraşır iş kriterleri paralelinde belirlendiği ve uzlaştırmayı olanaklı kılan, yaşam döngüsü içerisinde yani çocuk sahibi olma döneminde şekillenen, güvenceli esnek çalışma uygulamalarını öngören...

Aile yapısını belirleyen bir madde var Anayasa'da. Aile, "eşitlikçi bir aile." diyor. Burada aile içerisinde ailenin eşitlikçi olabilmesi için, aile içindeki iş yükünün kadın ve erkek arasında eşit paylaşımının da temel alındığı bir model olması, eşitlikçi aile yapısı için aslında gene çok önemli bir kriter olarak göz önünde bulundurulmamalı mı?

Ve bunun ötesinde de yani devletin fiilî eşitliği sağlama yolunda geçici özel önlemleri de almasının, eşitliğe giden yolda önemli bir araç olarak kabul ettiği bir eşitlik maddesi.

Bunlar da bu ekonomik alanda sistematik olarak kısır döngüler içerisinde kendini sürekli yeniden besleyen eşitsizlikleri kırmak için aslında önemli yasal -Anayasa olduğu için Anayasa'da olması çok önemli- anayasal bir dayanak oluşturacaktır. Tabii ki

somutlaştırmak belirli bir yere kadar mümkün Anayasa olduğu için ama Anayasa' da belirli şekillerde ifade edilmesi, diğer yasalarda - Eğitim Kanunu' nda, medeni hukukta, vesaire, İş Kanunu' nda- yapılacak reformları da beraberinde tetikleyecektir diye düşünüyorum.

Bu kadar. Eğer sorularınız varsa bununla ilgili, memnuniyetle...

BAŞKAN – Biz teşekkür ediyoruz.

Soru sormak isteyen milletvekili arkadaşımız?

Buyurun Ayşe Hanım.

AYŞE NEDRET AKOVA (Balıkesir) – Şimdi, Anayasa' da toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki şu son söylemlerinize ilgili bize bir çıktı verebilir misiniz, bir bilgi verebilir misiniz önerilerinizi?

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ DOÇ. DR. İPEK İLKKARACAN - Bunların daha ötesinde somut olarak mı?

AYŞE NEDRET AKOVA (Devamla) – Hayır, şunları yani çıktı olarak bir örnek, şu son önerilerle ilgili.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ DOÇ. DR. İPEK İLKKARACAN – Tabii.

AYŞE NEDRET AKOVA (Devamla) – Bir de ben merak ettim; kadınların en çok tercih ettiği mesleklerin başında ben hep öğretmenliği bilirim. Bu değişti mi gene aynı mı duruyor? O konuyu merak ettim, hangi meslek?

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ DOÇ. DR. İPEK İLKKARACAN – Eğitim ve sağlık sektörü şu anda mevcut kadın istihdamının takriben –tarım dışı, tarım istihdamının- üçte 2' sinin yoğunlaştığı iki alan.

AYŞE NEDRET AKOVA (Devamla) – Eğitim ve sağlık.

Tamam, teşekkür ediyorum.

BAŞKAN – Teşekkür ederiz.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ DOÇ. DR. İPEK İLKKARACAN – O da tabii yani kadının bakıcı rolü...

AYŞE NEDRET AKOVA (Devamla) – Ama çok güzel anlattılar yani değil mi? Öyle güzel anlattınız ki, teşekkür ediyorum.

İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ PROF. DR. MELTEM DİKMEN CANIKLIOĞLU – Bu kadar ekonomik vurgulu bir söylem ama çok güzel gerçekten.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ DOÇ. DR. İPEK İLKKARACAN – Evet, hukuk vurgusunun daha nispeten az olduğu ama yani yasadaki, sahadaki yaşanan gerçeklikleri düzenleme ve belirli bir vizyon oluşturmaya yönelik...

BAŞKAN – Evet, çalışma hayatı açısından bizim için de çok istifade ettiğimiz bir sunum oldu.

Teşekkür ediyoruz, çok sağ olun.

Şule Hanım dışarı çıktı herhâlde.

İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ PROF. DR. MELTEM DİKMEN CANIKLIOĞLU – Bu okul öncesi eğitim konusu hakikaten çocuğun eğitimi açısından vazgeçilmez bir şey midir diye ben düşünüyorum açıkçası. Ben 2 çocuğumu da okul öncesi eğitime asla vermedim İpek Hanım. Yani benim 2 oğlum da altı yaşında okula başladılar. Altı yaşına kadar gözümün önünde, evde. Kreş öğretmenlerine güvenemem, kreşteki öbür çocuklara güvenemem. Yani böyle bir hak olmalı değil mi ailede? Okul öncesi eğitim imkânı sunulmalı, isterse ama aile okul öncesi eğitimi.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ DOÇ. DR. İPEK İLKKARACAN – Bu bir zorunluluk değil.

İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ PROF. DR. MELTEM DİKMEN CANIKLIOĞLU – Bir zorunluluk olarak...

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ DOÇ. DR. İPEK İLKKARACAN – Zorunluluk anlamında değil. Gerçi biliyorsunuz, birçok ülkede artık üç-dört yaşa kadar inmiş durumda zorunlu eğitim yaşı ama zorunluluk anlamında değil ama bunu...

İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ PROF. DR. MELTEM DİKMEN CANIKLIOĞLU – Çok mekanize bir toplum anlayışı geliyor burada. Yani sanki bana öyle geliyor, modern dünya toplumu çok mekanize ediyor. Çocuk belli bir yaşta gidecek, o hayata başlayacak, anne-baba aktif olarak çalışma hayatının içinde, ayrıca, kazandıkları her kuruşu belli amaçlara özgülü olarak kullanacaklar filan. Çok mekanize bir toplum. Veya yaşınız varsa onlar için bakım... "Yaşlı hakkı" dediniz ya. O tip şeyler.

DOÇ. DR. İPEK İLKKARACAN – Tam tersine ben bunu kadınların öncelikleri...

İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ PROF. DR. MELTEM DİKMEN CANIKLIOĞLU – Yani bir aile yaşısına da bakabilmeli, çocuğunu da isteyebilmeli yani değil mi daha insani, daha insana vurgu yapan bir toplumsal model de olabilir mi?

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ DOÇ. DR. İPEK İLKKARACAN – Tabii ama şimdi bence şöyle bir şeyi de hemen düzeltelim. Ben iktisatçı olduğum için hep sayılarla çalışıyorum. Yani çocuğu kreşe vermek demek, çocuğa siz bakmıyorsunuz anlamına gelmiyor. Çocuğa tabii ki siz bakıyorsunuz aslında. Kreşte toplam beş ya da altı saat kalıyor biliyorsunuz, değil mi? Gün yirmi dört saat. Yani geriye kalan zamanda zaten çocuk aileyle. Yani belirli alışkanlıklar, belirli görgüler, vesaire, hepsi aileyle. Aile, çocuğun yetiştirilmesinin en önemli kaynağı. Sonuçta, okulda geçirdiği zaman aslında kısıtlı ve ben burada şeyi derken yani bu hizmetin yaygın olarak sunulması, kaliteli ve erişilebilir bir şekilde sunulması önemli. Tabii ki bir zorunluluk anlamında değil ancak öte yandan şu da gerçek ki yapılan bütün eğitimsel... Artık bu konuda bir konsensüs, mutabakat kesin oluşmuş durumda, okul öncesi eğitime katılan çocuğun zihinsel gelişimi, sosyal gelişimi ve kişilik gelişimi, katılmayan çocuklara oranla çok daha yüksek oluyor ve bu da zorunlu okul dönemindeki başarı katsayısını ciddi bir şekilde etkiliyor. Yani artık bunun üzerine hiçbir soru işareti yok ve bu yüzden de zaten Türkiye çok geride kalmış durumda bu açıdan.

Bu arada, bunları şey yaparken, bana da anneannem ve annem baktı; annem çalışıyordu, anneannem ve annem büyüttüler beni de, büyük ölçüde işte anneannem. Annem kamu çalışanıydı, kamuda doktordu, saat 3'te eve gelirdi, gerisi de annemle geçirdi. Kendi kızımı bakıyorum, ben onu iki yaşından itibaren kreşe götürmeye başladım. Yani İstanbul'daki tek tük birkaç kreşten bir tanesiydi iki yaşından itibaren alan ve ben kızımın -bugün dokuz, dokuz buçuk yaşında- muhakemesini, becerilerini, yapabildiklerini görünce kendimi çok eksik ve şey hissediyordum diyeyim, yani onun o kadar birtakım şeyleri öğrenmeye, anlamaya... Çocuklar açık yani aslında o dört duvarın arasında kapamak... Bir de annenin de çok fazla bir şey veremeyeceği bir durumda... Anlatabiliyor muyum yani eğitim farklılaşmasının da olduğu bir durumda aslında çocuğa haksızlık. Yani zaten İskandinav ülkelerinde okul öncesi eğitim kadınlardan falan çıkmış durumda, çocuk hakkı olarak tanımlanıyor, temel çocuk hakkı ve çocuklar arasında eşitsizlikleri giderici bir olanak olarak tanımlanmakta ama sizin dediğiniz şeylerle tabii bunlar...

İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ PROF. DR. MELTEM DİKMEN CANIKLIOĞLU – Çocuklarımı ben eğittim, çok mutluyum bundan. Kimseyle paylaşamam onları.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ DOÇ. DR. İPEK İLKKARACAN – Tabii, tüm anneler anayasa hukukçusu olmuyor.

İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ PROF. DR. MELTEM DİKMEN CANIKLIOĞLU – Ama torunlarım açısından bunu düşüneneğim İpek Hanım.

BAŞKAN – Teşekkür ediyoruz tekrar.

Şule Hanım, sizin sunumunuz da slayt mı olacak yoksa...

GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ DOÇ. DR. ŞULE ÖZSOY – Slayt olacak.

BAŞKAN – Tamam, o zaman onun hazırlıklarını da yaparsak sizi dinleyelim.

GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ DOÇ. DR. ŞULE ÖZSOY – Değerli milletvekillerimiz ve değerli hocalarımız; ben de kısa bir sunum hazırladım, sorularınız olursa daha açabiliriz ama Fırsat Eşitliği Komisyonunda bulunduğumuz için bu yeni anayasa yapım süreci içindeki sorunların tümüne değil, sadece fırsat eşitliği konusuna yönelerek ama anayasa yapım süreciyle bağlantılı “Eğer Anayasa maddeleri değişecekse ne yönde değişmeli, ne gibi mevcut kazanımları kaybetmeden daha ileriye nasıl götürebiliriz?” sorusundan hareket ederek ...

Şimdi, tabii bunlar tüketici değil her zaman geliştirilmeye açık konular, benim kendi tespit ettiğim birtakım meseleler. Temel haklar üzerinden gidiyorum çünkü temel sorunumuz, anayasal hakları kullanmada cinsler arasında, cinsiyetler arasında eşitliğin sağlanması. Onun için de üç temel nokta tespit ettim, kadının eşit şekilde vatandaşlık haklarından yararlanabilmesi siyasal haklar bakımından, karar organlarına katılımda kota meselesi, bir önemli mesele olarak Anayasa'ya dâhil edilmesi düşünülebilecek bir konu. Kadınların bireysel hakları kullanmaları önündeki engel ve sorunlar, birtakım mevcut hukuki sorunlar, Anayasa'nın bireysel haklar bakımından incelenmesi, kadının iş gücüne katılımı, sosyal ve ekonomik hakların kullanımı. Zaten iş gücüne katılım konusunda herhâlde ekleyebileceğim çok fazla bir şey yok, çok güzel bir sunumdu ama belki onu destekleyici, oradan süzülen bilgileri biraz hukuki dile çevirici bir bakış açısı olabilir.

Kadınların karar organlarına katılımında kota, fırsat eşitliğinden sonuç eşitliğine geçiş hukuki bakımdan. Tüm Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için geçerli olan demokrasi, düşünce özgürlüğü ve katılım sorunları kadınlar için de geçerli sorunlar. Bu bakımdan, Türkiye'nin hak ve özgürlük meselelerine bakarken, sadece işte "kadın sorunu" diye değil yani diğer sorunlar kadınları ilgilendirmiyormuş gibi bir bakışı doğru bulmadığımı söylemek istiyorum. Bütün mevcut sorunların hepsi kadınları da ilgilendiren sorunlar vatandaşlar olarak ama ayrı ve temsil edilmesi gereken yeknesak bir kitle olarak kadınları algılamak bence hatalı, Anayasa'nın da bu şekilde algılanması gerektiğini düşünüyorum. Toplumdaki mevcut siyasi düşünce ve hareketleri destekleyen ve bunlara aidiyet duyguları duyan kadınlar var. Bu bakımdan, tüm gruplar içinde aktif varlık gösterebilmeleri gerekiyor. Yani kadınlar temsil edilmesi gereken ayrı bir grup değil ama kendilerini ait hissettikleri tüm gruplara eşit şekilde katılabilmelerini sağlamak gerekiyor.

Bu bakımdan, kota uygulaması, kadınların seçime ya da atamayla oluşan karar organlarında eşit şekilde ya da en azından belli yüzdenin altına düşmeyecek şekilde temsilini sağlamak amacıyla kullanılan yöntemlerin ortak adı.

Kadınların siyasete katılımında kota uygulamasının yanında atamayla oluşan karar organlarında da belli yüzdelere temini sağlamak için kullanılıyor. Benim yaptığım araştırmalara göre, bugün Avrupa'da siyasi bakımdan kota uygulamayan ama yasama organı dışındaki birtakım temsil organlarına kadınlar için kota uygulayan Danimarka, Finlandiya gibi ülkeler var. Yani siyasal bakımdan kota uygulama ihtiyacı kalmasa da ülkeler temsil organları bakımından kota tercih edebiliyorlar.

Kota yöntemlerine şöyle bir baktığımız zaman üç temel yöntem belirliyoruz, kullanıldığını görüyoruz. Seçilecek kadın sayısının Anayasa ve/veya yasa ile belirlendiği ülkeler. Bunlar Ürdün, Uganda, Ruanda gibi ülkeler. Atamayla oluşan heyetlere daha uygun bir usul bu tabii yani anayasayla ya da yasayla kadın sayısını sabitleme ama seçimle gelinen organlar bakımından da kullanılabilir. Yine Ruanda'da kadın temsili, dünyanın en yüksek kadın temsil oranı. Bu şekilde uygulanan bir kotayla temsil çok yüksek bir şekilde, dikkate değer şekilde artmış gözüküyor fakat genelde temsil edilen yöntem, seçilecek kadın sayısını anayasayla ya da yasayla sabitleme yöntemi değil, aday listelerinde kadınlar için minimum bir oranı anayasa veya yasa ile belirleme yöntemi.

Kota, esasen adaylık süreci üzerinde etkili olan bir yöntem olduğu için adaylık sürecinde kadın yüzdesini belirlemeye yöneliyor bu yöntem. Gösterilen adayların belli oranda kadın olması, yüzde 40, yüzde 30, hatta günümüzde yüzde 50, fermuar sistemiyle yüzde 50-50 aday listelerinde kadın ya da cins eşitliği şeklinde belirliyor bu ya da cinsiyetler arasındaki farkın belli bir yüzdeyi aşamayacağı yani hiçbir cinsiyetin yüzde 40'ın altına, yüzde 60'ın üstüne çıkamayacağı, bir diğer yöntem kotada.

Aslında, bu ikinci yöntem, "kadın kotası" ya da "kadın" kelimesi kullanılmadan cinsler arasındaki eşitliği amaçlayan anayasal düzenlemeler daha çok tercih ediliyor açıkçası. Belli bir kadın yüzdesi ifade etmeden, sadece hiçbir cinsin yüzde 40'ın altında temsil edilemeyeceği, yüzde 60'ın da üzerinde temsil edilemeyeceği. Bu aslında en uygun yasa dili çünkü cinslerden birini özel bir ayrımcılığa tabi tutuyormuş yani erkekler burada ayrımcılığa tabii tutuluyormuş da kadınlar kayırlıyormuş hissi vermeden eşitlik vurgusu üzerinden bir yasa dili. Bu, tercih edilen bir yöntem. Bence de en uygun yöntem bu, eğer böyle bir kota belirlenecekse, cinsiyetler arasında belli bir yüzde farkın aşamayacağı ya da fermuar sistemi. Bu artık tam eşitliği hedefleyen bir sistem. Tam eşitlik hedeflendiği zaman tabii 1 erkek, 1 kadın şeklinde gidiyor aday listeleri ya da işte, mesela Belçika'da olduğu gibi şu şekilde ifade edilebilir: "Aday listelerinin ilk iki sırası aynı cinsten oluşamaz." deniyor. Yani 2 kadın ya da 2 erkek aday gösterilemez ilk iki sırada. Bu da bir yöntem. Böylece, seçim şansını olan ilk iki sırayı kadın ya da erkeğe açmış oluyorsunuz. Bu, tam böyle bir yüzde 50-yüzde 50 temsili getirmiyor ama kadınları en azından -bazı kadınların- seçilebilecek yerlerde aday göstererek medise ya da yasama organlarına gelebilmelerini sağlayan bir yöntem ilk iki sırayı ayırma.

Diğer sıralar bakımından da işte kadın adayların kota... Eğer sadece işte yüzde 40 kadın kotası diyelim ya da yüzde 30 kadın kotası konuldu, "En az yüzde 30 kadın aday göstermek zorundadır." dedi seçim yasanız. Bu şöyle gerçekleşiyor genelde dünyada: Kadınlar seçim şansları olmayan alt sıralarda aday gösteriliyorlar, seçim şansını yüksek sıralarda erkek adayların belirlediğini görüyorlar ve aynı zamanda, bazen, anayasada hüküm yoksa anayasa mahkemeleri bunları ayrımcı düzenlemeler olarak görüyor. İtalya'da ve Fransa'da; İtalyan Anayasa Mahkemesi 1995'te, Fransa'da da 80'lerde, hatta İtalya'da 2 kere iptal etmiş bu tip yasaları "Erkekleri ayrımcılık getiriyor bu yasa." diye, yani "kadın" kelimesi kullanarak kota koyan yasaları.

O bakımdan da bu cinsler arası eşitliği sağlamada bir anayasa temeline ihtiyaç var yani anayasada bir dayanak olması gerekiyor. Bizim tabii 10'uncu maddemize 2010'da eklenen bir düzenleme var. O düzenleme bunu destekleyecek yeterlilikte aslında ama kotayı getirme zorunluluğu da getirmiyor yasama medisine, yine bir tercih olarak bırakıyor.

O bakımdan hani ayrıca, bu temsille ilgili demin de söylediğim gibi, "kadın kotası" ifadesi kullanılmaksızın cinsler arası eşitsizlik için belli bir sınır koyma şeklinde bir düzenleme daha uygun bir düzenleme olarak görülüyor.

Üçüncü bir yöntem, aday listelerinde kadınlar için belli bir oranı siyasi partilerin kendi istekleriyle tüzüklerine yerleşmesi. Burada da şunu görüyoruz: Avrupa'da en yaygın yöntem bu. Aslında temsil oranının çok yüksek olduğu kuzey ülkelerinde, İskandinav ülkelerinde yasal bir kota zorunluluğu yok. Burada partiler kendileri koymuş kotayı ve diğer partiler takip etmiş. Genelde, hâkim parti sisteminin yani siyasi partilerden birinin siyasi hayata egemen olduğu ve seçim kazanma şansının büyük oranda bu tek parti üzerinde yoğunlaştığı sistemler. Ki bence Türkiye'de de bir hâkim parti sistemi son on yıldır var gözüküyor. Bu hâkim parti seçim kotasını başlattığı zaman diğerleri takip ediyor, onun gerisinde kalamıyorlar ve böylece, siyasal yapı dönüşüyor.

Bu da kadınların katılımında kendi istekleriyle iradi olarak başlattıkları bir yöntem olduğu için -Fas örneğinde olduğu gibi- tercih edilebilen bir yöntem. Hiçbir şekilde yasal bir zorunluluk olmaksızın başlatıldığı için uygulanma şansı, yaşama şansı, adapte olma şansı belki rızaya dayalı olduğu için daha yüksek.

Yalnız burada şöyle bir durumla karşılaşıyoruz: Bu üçüncü yöntem, kadınların eğitim düzeyinin ve biraz önce Hocamızın söylediği iş gücüne katılım düzeyinin çok yüksek olduğu ülkelerde daha çok başarıya ulaşıyor. Buna "evrimci sistem" diyorlar. Yani toplum evriliyor, eğitim düzeyi yükseliyor, öyle bir aşamaya geliyorsunuz ki partileriniz kendileri "Böyle olması gerekiyor." diyorlar, o içselleşiyor ve uyguluyor ama dünyada birçok ülkede bu kadar uzun, bir seksen, doksan yıllık bir gelişim sürecini bekleme sabrı yok kadınların ya da belki toplumların. Bunun önünü açmak gerekiyor. O bakımdan da Türkiye gibi ülkelerde ikinci yöntem daha belirgin şekilde tercih ediliyor.

Şimdi, kotanın lehinde ve aleyhinde ileri sürülebilecek ve ileri sürülen tabii, argümanlar var "Olumlu bir şey mi, olumsuz bir şey mi?" Önce, kotayı olumsuzlayan argümanlardan kısaca bahsetmek istiyorum.

Kotanın fırsat eşitliğine aykırı olduğunu ve erkeklere karşı ayrımcılık teşkil ettiğini ileri süren bir argüman var. Avrupa'da bazı anayasa mahkemeleri -biraz önce söylediğim gibi- İtalya'da ve Fransa'da bu argümana destek çıkmış gözüküyor.

İkincisi, "Kota antidemokratiktir, seçmen belirleyiciliğini eritir." biçiminde bir argüman var, o da şu: "Adayların belirlenme süreçlerinde kadın ya da erkek olmaları seçmenleri sadece kadına yönlendirdiğiniz zaman oradaki iradeyi kadınlar yönünden seçmen iradesini kısıtlıyoruz, bu da antidemokratik bir yöntemdir." düşüncesi var.

Üçüncüsü, kadın siyasetçilerin nitelikleri sebebiyle değil, cinsiyetleri yüzünden seçildiği izlenimi yarattığı söyleniyor yani sadece kadın olduğu için bir yere gelmiş izlenimi ve birçok kadın da -tabii buna bağlı olarak bir başka argüman- sadece kadın oldukları için bir yerlere gelmek istemezler ve burada kadınlara "Böyle bir görüntüyü kurtaran ya da işte orada -çok azınlıkta- bir süs eşyası durumuna indiren bir şey oluşturuyor." deniyor, işte "Sadece kadın oldukları için gelirlerse eğer, bir nevi vitrin hâline geliyorlar ama kendi çabalarıyla gelirlerse böyle bir durum oluşmaz." görüşü bu.

Bir başka görüş, kota, parti içinde -bu da pragmatik bir görüş tabii- adaylık sürecinde sıkıntı yaratıyor görüşü. Yani listelerde belli yüzdeyle sınırladığınız zaman, aday belirleme sürecinde bu kadın-erkek biçimindeki ayrımın parti yapısında ciddi sıkıntıya sebebiyet vereceği görüşü.

Diğer bir görüş, "Liberal demokrasi sonuç eşitliğini gerektirmez." görüşü. Fırsat eşitliğidir önemli olan. İşte yasal eşitlik var. Milletvekili seçilme yeterliliği belli, kadın-erkek ayrımı yok, dolayısıyla, bu eşitlik bizim için yeterli. Fırsat eşitliğinde kalan bir görüş bu.

Ve son görüşte "Kota, kadınlar için camdan bir duvara dönüşebilmektedir." diyorlar. Yani bir oran belirliyorsunuz o oranın dışında kadın temsili gerçekleşmiyor, orada sabitleniyor. Diyelim ki yüzde 30 dediniz, yüzde 31 olamıyor, kalıyor orada görüşü var.

Tabii, uygulamadan örneklerle çok desteklenebilir mi bu görüşlerin hepsi? Ondan emin değilim. Şimdi, olumluyan argümanlar da aslında olumsuzlayan argümanlara cevap veren argümanlar olarak ortaya çıkıyorlar. Daha fazla oldukları için olumlu argümanlar, biraz küçük yazmak zorunda kaldım, sığmadım.

"Kota, ayrımcılık getirmez. Kadınların önünde, gerçek hayatta var olan engelleri kaldırarak eşit şartlarda yarışmaya yardımcı olur." görüşü bu. Dolayısıyla biraz önceki olumsuzlayan ilk argümana da bir cevap yani burada bir eşitliğe aykırılık yoktur, tam tersine, eşitliği sağlamak için şartları eşitleme çabası vardır görüşü.

Kotanın adaylık süreciyle ilgili bir konu olduğu, dolayısıyla seçmen belirleyiciliğini eritmediği çünkü adaylık sürecinde zaten seçmenlerin belirleyici olmadığı, adaylık sürecinin genellikle -işte Türkiye'de zaten ağırlıklı oranda- siyasi parti kadroları içinde halledildiği ve seçmenin bir söz hakkı, bir söz şeyi birçok sistemde bulunmuyor yani ön seçim yöntemi, bütün seçmenlerin sandığa gidip adaylar arasında birilerini belirleme ve aday listesini belirleme şansı bizim ülkemizde zaten yok, birçok ülkede de yok. Onun için, bu seçmen belirleyiciliğiyle ilgili bir konu. Zaten değil, bu argüman bence de çok zayıf bir argüman.

Seçilen kadınların nitelikleri erkek adaylarınkinden daha az olarak belirlenmiş değil. Dolayısıyla, kadın siyasetçiler sadece kadın oldukları için gelmiyorlar aslında ve seçilen erkeklerden daha niteliksiz olmadığı gibi, adaylık şeyinde belirlenen cins eşitliğine ayrılan oranlar kullanılırken de hiç şüphesiz kadınlar arasından o görüşü, o partiyi temsil edebilecek nitelikte olanlar sıvrılıyor. Yani hiç şüphesiz ki nitelik burada çok önemli bir faktör. Dolayısıyla, bu kota, işte sadece kadın olduğu için gelmek, asla değil. “Sadece kadın olduğu için...” Bu çok yanıltıcı bir bakış açısı bence.

Kadınların deneyimlerinin yansıtılmasına ve meclislerde bulunmasına birçok bakımdan ihtiyaç var. Sizinle de konuşurken söylemiştiniz, “TÜSIAD’ın başına bir hanım geldi, iş yerlerinde kreş açılması ciddiye alınan bir konu hâline dönüştü.” dediniz. Gerçekten de kadınların toplumda deneyimleri var ve yasama meclisleri tüm toplum için yasa çıkarıyorlar, bu deneyimlerin de aktarılması, paylaşılması gerekiyor, değerli bir katkı sunuyor kadın milletvekilleri ya da sadece milletvekilleri için konuşmayalım burada, karar organlarında kadınların bulunması.

Kotanın parti içinde sorun yaratması meselesine gelince, uygulama şunu gösteriyor, ülkelere yakından baktığımızda: Adaptasyon sürecinde bu en başta yaşanıyor ama adaptasyon süreci içerisinde bu sıkıntı hallediliyor ve partiler bunu içselleştirdikleri için son derece rahat işleyen sistemlere dönüşüyorlar. Yani uzun süredir parti içinde sorun gözüküyor kota uygulayan ülkelerde, tam tersine, kota, adaylık sürecini çok saydam hâle getiriyor, daha katılımcı, daha saydam bir sürece dönüştürerek demokrasiye katkı yaptığı, gözlemlerden ortaya çıkıyor.

Kadınların temsil oranı, vatandaşlık haklarından eşit şekilde faydalanabildiklerinin bir göstergesi. Dolayısıyla kadınların karar organlarında bulunması, sadece yasama meclisi değil, o ülkedeki gelişmişlik düzeyi ve kadının vatandaş olarak haklarını ne derece kullanabildiğini de gösteriyor aynı zamanda. Bu bakımdan da olumlu.

Eğitim süreçlerinde siyasi parti taban faaliyetlerinde yüksek oranlarda kadınlar yer alıyorlar. Karar organlarına gelince temsil tamamen düşüyor.

Ben kendi üniversitemden örnek vereceğim. Biz Türkiye’de ilk 100’e giren öğrencileri seçen bir hukuk fakültesiyiz ve kız öğrenci oranımız erkeklerden daha fazla. Bu, sınavda kızların daha başarılı olduğunu gösteriyor. Bu kız öğrenciler hukuk fakültesindeki sınıflarda yüzde 55-60, bazen 70 –sınıfa göre değişiyor- geniş oranda oturuyorlar ama yüksek yargıya bakıyorum, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay göremiyoruz kadınları oralarda. Demek ki bir sorun var. Bu arada ne oluyor? Bu kadar başarılı kızlar, iyi okullar, iyi eğitimler, birçok yabancı dil nereye gidiyor bu kızlar? Burada düşünmek gerekir diye düşünüyorum.

Kota meselesiyle devam edeyim. Dünyada 74 ülkede kota düzenlemesi mevcut. Gittikçe artan oranda ülkeler kota düzenlemelerini tercih ediyorlar yani dünya ülkelerinin yarısından fazlası sisteminde kotayı barındırıyor. Dünyada yüzde 18 kadın temsili mevcut. Kuzey Avrupa’da yüzde 39,7. Kuzey Avrupa’da zorunlu kota yok, partilerin parti tüzükleriyle belirledikleri bir kota uygulaması var ve oran oldukça yüksek.

Kota, kadınların vatandaşlık haklarından yararlanabilme imkânlarını artırmak için gelmiş. Bunun için de sosyal gelişmişlik ve toplumun eğitim düzeyinin artması gibi uzun vadeli süreçler yerine yasal kota uygulamaları tercih edilebilir olmuş. Kota, Ruanda, Güney Afrika Cumhuriyeti gibi ülkelerde kısa sürede kadın temsiliinde ciddi ilerlemelere yol açmış. Ruanda’da yüzde 57 kadın temsili, erkeklerden fazla parlamenter var. Afrika’da ve Güney Amerika’da çok tercih ediliyor kota uygulaması.

Can alıcı nokta, kadınların seçilme şansı olan liste düzenleri içinde yer almaları ve yasa ihlal edildiğinde etkili bir yaptırım uygulanabilmesi. Fransa’da anayasada, yasada var ama yaptırım çok ciddi olmadığı için partiler bunu ihlal ediyorlar sistematik biçimde ve çok önemli bir katkı sağlamıyor kadın temsiliinde kota. Onun için yaptırım da çok önemli. Sadece bunu Anayasa’ya koymak ya da Siyasi Partiler Yasası’na koymak yeterli olmuyor.

Nispi temsil sistemleri kota uygulaması için en uygun sistemler tabii. Listeler seçilebilecek ilk iki ya da üç sırada cinsiyet temsil oranı belirlenebilir. İlk üç sırada ya da ilk iki sırada yüzde 40-60 dengesi etkili bir yöntem olarak ortaya çıkıyor ve “kadın” sözcüğünü de kullanmadan. Cinsler arasında temsil bakımından böyle bir yöntem.

Tabii çoğunluk sistemi bizim ülkemizde yok ama dar bölge çoğunluk sistemini uygulayan ülkelerde İngiltere gibi partiler kendi istekleriyle kotaya geçiş yapmak istemişler. Sadece kadın adayların olduğu listeler sunmaları gerekiyor. Bu da çok sıkıntıya neden oluyor ve İngiltere’de birtakım mahkemeler erkek adayların açtıkları davalarda onları haklı bulmuş. Tek bir cinsten oluşan çünkü tek milletvekili çıkıyor bir seçim bölgesinden. Ciddi bir problem oluşturuyor. Yani tek kadınlar buradan aday olabilir, oradan olabilir. Coğrafi olarak kadınlara bölge vermeniz gerekiyor. Bu tabii uygun bir yöntem olarak ortaya çıkmamış. Mahkemeler zaten buna izin

vermemişler ama kendilerine göre İngiltere’de de kadın adayların oran olarak artırılması yönünde partilerin özellikle İşçi Partisinin, Liberal Partinin birtakım çabaları olduğunu görüyoruz. Ama bizimki nispi temsil sistemi olduğu için bu yol bize açık.

Yaptırımlar ne olabilir? Yaptırımlar, seçim yardımıdan yoksun kalma. Fransa’da şöyle: Ne kadar kadın aday çoksa o kadar yardım alıyor ama o oran çok ciddi bir oran değil. Bizde devlet yardımı çok ciddi bir oran ve devlet yardımıdan yoksun kalma yaptırımı parti kapatmada verilen bir yaptırım. Adaylık oranında bu yaptırım gerçekten partileri teşvik edici bir yaptırım, ciddi bir yaptırım yani ya da partiye para cezası biçiminde bir yaptırım belirlenebilir.

Şimdi, Türkiye için önerilerim benim: Anayasa’nın 10’uncu maddesinin ikinci fıkrasını devlete sonuç eşitliğini yaratma yükümlülüğünü ürkek olsa da getiren bir madde aslında. Ancak bunun karar organlarının kompozisyonuna yansımaları yasa koyucuyu zorlama yönünden özellikle belirtilmesi gereken bir konu kanımca. Seçimle ve atamayla oluşan yasama, yürütme ve yargıya ait karar organlarına ve görevlere gelmede cinsiyetler arasında yüzde 10’ dan fazla temsil farkı oluşmaması hedeflenmelidir diyorum. Böyle bir madde, yüzde 40-60 dengesi ya da bu şekilde de ifade edilebilir, konulması gerektiğini düşünüyorum.

Kadın için “kota” ifadesi yerine hep söylediğim gibi cinsler arasında nötr bir dil ve nötr bir oran belirlenmesi ve muhakkak yaptırım getirilmesi.

Devlet yardımıdan yoksun kalmada şöyle bir sorun var: Sayın milletvekilleri, burada bulunan hemen hemen herkes biliyor. Tüm partiler siyasi parti yardımı almıyor. Yüzde 7-10 bir grup, yüzde 10’unun üzerindeki başka bir grup. Yani asıl yardımı alan partiler ama öte yandan bakacak olursanız büyük oranda da bu belirlenen yüzde bizdeki baraj sebebiyle Meclise milletvekili sokabilecek partiler bakımından. O bakımdan, aslında devlet yardımını bütün partiler almadığı için eksik bir yaptırım ama Meclise yansıtacak partileri etkileyeceği, büyük partileri etkileyeceği için de ciddi bir yaptırım. Orada belki devlet yardımının bütün partilere mi çevrilmesi düşünülebilir yani başka bir konuya geçiş yapıyoruz devlet yardımı meselesine ya da belki başka bir yaptırım düşünülebilir.

Belçika bir model ülke. Seçime bağlı görevlerde aday listelerinde hiçbir zaman 2/3 aynı cinsin hâkimiyeti olamaz deniyor. Aday listelerinde de ilk iki sıra aynı cinsten oluşmaz. Bu ikisi beraber söyleniyor. Hem ilk iki sırayı söylüyor hem de listelerde 2/3 oranı ve üzeri herhangi bir cinsiyetin hâkimiyetinde olunamaz deniyor. Türkiye Büyük Millet Meclisi, yüksek yargı, ilk derece mahkemelerinde hâkim sayısı, Bakanlar Kurulu ve yüksek bürokrasi hedef alanları olmalı çünkü bunlar karar organları. Bakanlar Kurulu için de bu düşünülmeli bence. Milletvekili sayısı artınca otomatikman Bakanlar Kurulu içindeki kadın bakan sayısının da artacağını düşünüyorum ben.

Kadınların bireysel haklarının kullanımı meselesine gelince, kota dışında da tabii söylenebilecek çok var fırsat eşitliği bakımından. Özgürlükçü demokrasi hukuk devleti alanında var olan tüm sorunlar kadınları da etkiliyor tabii. Esasen kadın ve erkek bir bütün hâlinde toplumu oluşturuyorlar ve varlıkları birbirlerinden ayrı düşünülemez bence. Öte yandan kadınlara özgü gözükken kimi sorunlar da mevcut. Bireysel haklar bakımından özel hayatın korunması hakkının koruma alanına giren kadının kendi soyadını kullanma hakkı. Ünal Tekeli davasından bu yana Türkiye bu hakkı ihlal ediyor Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarıyla tespit edilmiş bir ihlal durumu var. Evli kadınların yalnızca kendi soyadlarını kullanabilmeleri istedikleri takdirde ve evlenme hakkı yine özel hayat alanına giriyor. Bizde ayrı bir evlenme hakkı düzenlemesi yok ama Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde var. Çocuk yaşta evlendirilme, eşini seçme hakkından yoksun kalma. Bunlar sorunlu alanlar. Daha ziyade Medeni Kanun düzenlemeleriyle giderilebilecek şeyler ve aslında ülkemizde birçok yasal düzenleme de çıktı ve çıkıyor. Zannediyorum komisyonunuzda soyadıyla ilgili kanun önerisi var. Benim burada bahsettiğim hemen hemen bütün sorunlarla ilgili Meclis bir şeyler yapmış ya da yapma aşamasında, öneriler de mevcut. Umarız bunlar halledilir. Ama tabii, Hocam da onu söyledi herhâlde, bir zihniyet sorunu. Biz bunları Anayasa’ya koyduk diye her şeyi çözeceğiz, işte evlenme hakkı verdik diye kız çocuklarına eşlerini seçme ya da kız çocuklarının evlendirilmesi sorunu ve kadınlara eşlerini seçme hakkı acaba Türkiye’nin tamamında tanınacak mı? Bu bir eğitim ve zihniyet problemi. Sadece bunu Anayasa’yla çözmek mümkün değil tabii.

İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM GÖREVLİSİ PROF. DR. MELTEM DİKMEN CANIKLIOĞLU – Anayasa’ya bu nitelikte bir hüküm de konulamaz diye düşünüyorum ben. Eş seçme hakkı. Koysanız da nasıl uygulayacaksınız? Nihayet nikâh memuru huzuruna gidip özgür iradesiyle “evet” demek geçerli bir evlilik için şart değil mi? Onun ama hangi saiklerle o “evet” sözünü ağızdan çıkardığını biz kontrol edebiliyor muyuz? Buna dair bir mekanizma var mı? Dolayısıyla toplumsal sorun bunlar. Ekonomik yönden kadının mağdur olması, toplumların çocuklarını aileye bir yük olarak görüp erken yaşta evlendirmeleri vesaire bunlar toplumsal sorunlar. Toplumsal sorunları hukuka havale ettiğimiz zaman ve hukukta bu konuda maddeleri yaptık tamam dediğimiz zaman, aslında sorunu ötelemiş oluyoruz, ertelemiş, geciktirmiş oluyoruz. Sorunu çözümüyoruz.

GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM GÖREVLİSİ DOÇ. DR. ŞULE ÖZSOY – Hocam, tabii, hukuk bir üst yapı kurumu. Toplum tabanından gelen sorunları çözmede bir aciz içinde bulunabilir ama evlenme hakkı zaten bizim iç hukukumuzun bir parçası olduğu için sözleşme zaten var olan bir şey. Belki bu konulabilir, söylenebilir. Sadece bu yönde devlet politikalarını bireysel haklar yoluyla teşvik etme yönünde bir etkisi olabilir. Tabii toplumsal sorunları Anayasa eliyle çözebileceğimize iddia edecek kadar iddialı bir argüman değil bu.

İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM GÖREVLİSİ PROF. DR. MELTEM DİKMEN CANIKLIOĞLU – Mesela yirmi yaşında bir genç kız. Zorla evlendirilmek istediğini söyleyerek yetkili makama gittiğinde yetkili makamın o aileye yapabileceği nedir? O kız için uygulayabileceği koruma önlemi nedir? Yeni yasada bununla ilgili şiddet mağduru, şiddet altındaki kadını korurum diyor. Ama bu şekilde zorla evlendirilmek istenen bir kadını koruyacağına dair bir hüküm var mı? Dolayısıyla onu ailesine geri gönderecek. Onu evlendirecek de değil. Devlet evlendirebilir mi? Sen onu istemiyorsun, gel seni bununla evlendireyim diyemez. Sırf bu nedenle, ailesine karşı onu koruyacak imkânı da yoktur devletin. Bu çok büyük bir finansman sorunudur aynı zamanda. Nasıl çözecek bu konuyu?

GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM GÖREVLİSİ DOÇ. DR. ŞULE ÖZSOY – Şimdi, Hocam, eğer bunu hak olarak Anayasa'ya koyarsak yasalarda yaptırımlarını ve uygulamalarını, işte o bahsettiğiniz konularda ceza kanunlarına, özel kanunlarla kimi düzenlemeler. İşte kadın sığınma evlerinin artırılması bir problem. Bu son yasa onaylandı zannediyorum şiddetle ilgili yasa ve o tip yasalara... Psikolojik bir şiddet aslında bu da bir tür.

İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM GÖREVLİSİ PROF. DR. MELTEM DİKMEN CANIKLIOĞLU – Zaten yasanın gerekçesinde de şiddet çok geniş tanımlanmış. Psikolojik şiddet var yani.

GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM GÖREVLİSİ DOÇ. DR. ŞULE ÖZSOY – Bununla ilgili de özel düzenlemelere yol açabilir Anayasa' da böyle bir hüküm bulunması diye düşünüyorum.

İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM GÖREVLİSİ PROF. DR. MELTEM DİKMEN CANIKLIOĞLU – Ben de o düşüncedeyim. Anayasa' da genel ilke ama yasalarda ayrıntılı, somutlaştırma maddeleri olmalıdır.

GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM GÖREVLİSİ DOÇ. DR. ŞULE ÖZSOY – Aksi takdirde söylediğiniz gibi uygulaması gerçekleşebilecek bir şey değil.

Tüm bunları Anayasa'ya koymadan yasalarda da çözebiliriz aslında. Yani bu yönde bir irade. Ama bizim burada yapmaya çalıştığımız, sorunlu alanları tespit edip yasama organını bu yönde iteklemek Anayasa eliyle biraz.

Kadının yaşama hakkı ve kişinin maddi-manevi bütünlüğünün korunması bakımından şiddet bir sorun. Bununla ilgili yasal düzenleme yeni çıktı. Acaba yaşama hakkıyla ilgili maddeye cinsiyeti sebebiyle şiddete uğrama eklenebilir mi? Bu sadece kadınları içine alan bir şey değil. Bence eşcinselleri de büyük ölçüde işin içine alabilecek olan bir şey. Yaşama hakkına ve maddi-manevi varlığının bütünlüğüyle ilgili maddeye bu konuda bir cümle belki eklenebilir. Demin söylediğim gibi yasal düzenlemelere dayanak oluşturma ve belli yönde teşvik etme bakımından.

Tüm bu sorunlar aslında yasal düzenlemeler ve bilinçli devlet politikalarıyla engellenebilecek alanlar ancak anayasaların bu haklara ilişkin bölümlerinde devlete özel görevler getirilmesi yani devlete görev verme biçiminde ya da işte "sağlar" belki değil ama "sağlanması yönünde çalışır" belki, daha yumuşak belki bir ifade veya çok kararlıysak "sağlar" biçiminde bir ifade.

Sosyal ve ekonomik hakların kullanımı bakımından 42'nci madde eğitim, 49'uncu madde çalışma hakkı ve 50 çalışma şartları ve dinlenme hakkı özel bir önem arz ediyor. Bence yasa dilinin kullanımında, Anayasa'nın da dilinin kullanımında ve dili üreten algı bakımından kadınların toplumsal alanda karşılaştıkları güçlükleri gidermede aile birliği içinde anne rolüne endeksleme, eşitlik ve özgür bireyler olarak algılanmalarını engelliyor. Yani kadın dediğimiz zaman anneyle özdeş ve aileyle ilgili madde akla gelmemeli diye düşünüyorum çünkü -bence, bence değil böyle- aile, kadın ve çocuktan oluşmuyor, erkek de var. Dolayısıyla kadını anne rolüne endeksleyerek -bu, muhafazakâr bir bakış açısı- kadına birtakım haklar sağlamaya çalışma. Özgürlükler bakımından doğru bir yöntem olduğunu düşünmüyorum. Annelik çok tabii ki kutsal ama bir yönü sadece kadının. Erkekler de baba oluyorlar. Eşit derecede kutsal olduğunu düşünüyorum. Bizden daha az şey hissetmediklerini düşünüyorum çocuklarına karşı. O bakımdan, hem erkeklere bir haksızlık hem de kadınlara bir haksızlık burada. Dilin de o şekilde düzenlenmesi. Çocuk anneye ait bir varlık olarak algılanmamalı. Aile, kadın ve erkeğin sevgi ve rızaya dayalı birlikteliğinin bir ürünü olarak algılanmalı ve bu şekilde Anayasa'ya aktarılmalı. Bu bakımdan da ne kadını ne de erkeği mağdur etmeden çocuklara ilişkin sorumluluk ve karar süreçlerine eşit katılım hedeflenmeli bence.

Çocuğu kadının sorumluluk alanı olarak gören bakışın yasalara, çocuk bakımında kreş sorununu kadın çalışana endekslleme gibi ve Anayasa'ya yansımalarının gözden geçirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Bu bakımdan, devlete, kadınların ve kız çocuklarının eğitimden eşit şekilde faydalanma ve istihdama artar oranda katılmalarının önündeki engelleri kaldırma yükümlülüğü yüklenebilir burada. Yani kadınların ve kız çocuklarının eğitimden eşit şekilde faydalanması ve istihdama eşit şekilde katılabilmesinin önündeki engeller. Örnek var mı? Var. Portekiz Anayasası. 1976 tarihli bir anayasa. Portekiz Anayasası'nda aileyle ilgili maddeden ayrı olarak 68'inci maddesi Portekiz Anayasası'nın annelik ve babalık başlığını taşıyor ve bu maddede, kadının hamileliği boyunca ve ertesinde özel bir korumadan faydalanacağı, yeterli bir süre doğum iznine çıkacağı, herhangi bir hak kaybına uğramadan doğum iznine çıkacağı düzenlenmiş. Hemen takip eden maddede de çocuğun menfaatleri ve aile birliğini gözeterek anne ve babaya yeterli izin hakkı verilir diyor. Yani biraz önce sizin söylediğiniz düzenlemeyi Anayasa'ya koymuşlar. Yani aile birliğinin gerektirdiği durumlarda baba da izin hakkını kullanabilir anne de kullanabilir. Anayasa bu yönde yasaları kanalize eden hükümlere sahip.

Çalışma hakkı bakımından Portekiz Anayasası'nın 58'inci maddesi devletin ödevleri arasında "İş ve meslek seçiminde fırsat eşitliğini sağlama ve herhangi bir pozisyona ya da mesleki kategoriye dâhil olmada cinsiyete dayalı engel ve sınırları ortadan kaldırmak için devlet gerekli şartları sağlar." diyor. Çok güzel formüle edilmiş bir madde olduğunu düşünüyorum Portekiz Anayasası'nın 58'inci maddesinin. İş ve meslek seçiminde bu engelleri devlet kaldırır demek suretiyle yasama organına yasa çıkarma, yürütmeyi bunları icra etme yönünde bir ödev yüküyorsunuz.

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM GÖREVLİSİ DOÇ. DR. İPEK İLKKARACAN – Akdeniz ülkeleri içerisinde kadının iş gücüne katılımının en yüksek olduğu ülkelere biri Portekiz.

GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM GÖREVLİSİ DOÇ. DR. ŞULE ÖZSOY – Tabii, Anayasası'nda sosyal haklar bakımından çok gelişmiş bir anayasaya sahip Portekiz ve bunun uzun vadede bir yansıması olmaması kaçınılmaz. Yani yansıyor yasalarımız. Teşvik edebiliyoruz yaşamayı ve yürütmeyi, bir yönde kanalize edebiliyoruz anayasalar yoluyla birdenbire çözme de. Söyleyeceklerim özet olarak bundan ibaret.

Ülkelerle ilgili çeşitli formüller var anayasalarda son olarak onu söyleyeyim eşitlikle ilgili maddelerde. Hukuk önünde kadınlar ve erkekler eşittir. Devlet kadın-erkek eşitliğini sağlamak için gerekeni yapar. İnsan haysiyetine, onuruna yararlı çalışma şartları, yaşama şartları gibi hükümler Avrupa'nın hemen hemen birçok anayasasında yer alıyor.

Fransız Anayasası'nda da çok güzel bir hüküm var. Benim biraz önce söylediğim, seçimle ve atamayla oluşan yasama, yürütme -orada yasama, yürütme yargı demiyor, kurullar diyor- karar organlarına ve görevlere gelmede bir eşitlik formülü getiriyor Fransız Anayasası da. Güzel yazılmış bir madde o da. Bununla tam aynı değil ama amaç olarak aynı. Herhangi bir temsil yüzdeki koymuyor Fransa yalnız, bir oran koymuyor. Benim burada koyduğum gibi bir oran koymuyor. Sadece seçimle ve atamayla oluşan kurullarda cinsler arasındaki eşitliği devlet sağlamakla yükümlüdür diyor ama uygulamaya yansıtmıyor. O bakımdan sadece öyle koymak yerine Belçikalıların yaptığı gibi bir oran koymak, yüzde 10'dan fazla oluşamaz demek gerektiğini düşünüyorum ve bunu sadece yasama meclisi için değil, bütün yüksek bürokrasi ve karar organları için söylemek gerekir diye düşünüyorum.

Sorularınız varsa yanıtlamaya çalışırım.

BAŞKAN – Teşekkür ediyorum.

Buyurun Meltem Hocam.

İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM GÖREVLİSİ PROF. DR. MELTEM DİKMEN CANIKLIOĞLU – Şu soyadı meselesi beni gerçekten düşündürüyor. Tasarıda bazı maddeler var denildi. Onlar ne, bilmiyorum ama konu açılmışken bir şey sormak istiyorum. Anayasa Mahkemesinin son verdiği kadının kendi soyadını kullanmasıyla ilgili yani eşitlik ilkesine aykırılık yoktur şeklinde bir karar verdi. Ama Anayasa Mahkemesi başka bir karar daha verdi eş zamanlı olarak. O da evliliğin feshi veya boşanmayla sonuçlanmış evliliklerde kadının çocuğa verilmesi durumunda yine de babanın soyadı seçimi konusunda rey üstün olur diye bir şey var. Onu mesela Anayasa'ya aykırı buldu. Bu ne demek? Şimdi, velayet anneye verilmişse, anne bu çocuğa evlilik içinde doğmuş ve babanın kütüğüne kayıtlı olan çocuğa isterse kendi soyadını mı verecek? Bu arada çok büyük bir çelişki, bir içtihat farkı doğdu ve bu farkın giderilmesi için acilen o Soyadı Kanunu'nda bir değişiklik yapılması gerekiyor. Öyle değil mi? Bunu nasıl çözeceğiz.

GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM GÖREVLİSİ DOÇ. DR. ŞULE ÖZSOY – Kesinlikle aynı fikirdeyim. Ben iki kararı da yanlış buluyorum. Çocuklar bakımından bir kere, demin söylediğim, çocuğu anneye ait bir, âdeta mütemmim cüzü gibi annenin algılanmanın bir yansıması. O kadar babayı dışarıda bırakmış ki biz artık boşandıktan sonra...

İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM GÖREVLİSİ PROF. DR. MELTEM DİKMEN CANIKLIOĞLU – Babadan intikam almak için çocuğun...

GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM GÖREVLİSİ DOÇ. DR. ŞULE ÖZSOY – Bunlar hiç doğru şeyler değil.

Bir de çocuklarda şöyle bir algı yaratabilir bu: Yani nesibi gayrisahih ayrımı yok ama. Neden, babası yok mu bu çocukların? Biz babamızın soyadını taşıyabilmek için diyoruz ki soyadımızı tutmak istiyoruz. Ben bunu yanlış buluyorum. Bu tip kararlar...

Ortak velayet de yok Türkiye’de Medeni Kanun’da. Onu da yanlış buluyorum.

İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM GÖREVLİSİ PROF. DR. MELTEM DİKMEN CANIKLIOĞLU – Bununla bağlantılı başka bir sorun, neden kadın ısrarla kendi soyadını eşinin soyadı olmaksızın kullanmak istiyor? Bu kadının kimliğinin ayrılmaz bir parçası olarak savunuluyor ama nihayet kadının aldığı soyadı da onun babasının soyadı yani bir erkeğin soyadı. Dolayısıyla kadın sorunlarının o kadar üstüne geçti ki bu konu, artık yani her şey bitti, kadının kendi kızlık soyadını müstakil, bağımsız olarak kullanabilmesinden hareketle kadın, erkeğe karşı bir zafer kazanmış mı olacak? Bu sorun, bütün sorunların üstüne geçti. Burada bir sıkıntı var. Bunun çözülmesi gerekiyor.

GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM GÖREVLİSİ DOÇ. DR. ŞULE ÖZSOY – Ne demek istediğinizi anladım Hocam, ama ben o şekilde algılamıyorum. Bir zafer kazanma ya da kocaminkini, herhangi bir erkeğin soyadını taşımam meselesi de değil. Biz bu isimle doğuyoruz ve bunu tercih edebilir kadınlar. Zorunlu olarak taşımak zorunda değil. Evlilik birliğiyle ismimizi değiştirmemiz oluyoruz. Erkekler de babalarının soyadını taşıyorlar. Evlenince soyadlarını değiştirmiyorlar. Ama işte toplumda annenin soyadını taşıma hâkim olsa belki anne açısından konuşurduk bunları. Ama ben farklı bir şey diye düşünüyorum eş ve çocuk için.

BAŞKAN – Teşekkür ediyorum.

Sayın Vekilimizin bir sorusu olacak galiba.

MESUT DEDEOĞLU (Kahramanmaraş) – Üç konuşmacımıza, üç hocamıza da çok teşekkür ediyoruz, çok güzel sunumlar yaptılar. Dikkatle de izledim ve dinledim.

Benim bir küçük sorum var Hocama. Türkiye’de kadın-erkek fırsat eşitliği konusunda bizlere mahsus, Türk toplumuna mahsus o kadar çok problem var ki, işte erken evlilikler, demin hocamın çok güzel sunum yapmış olduğu seçilme yöntemleri, bunun yanında şiddet, çocuk problemi, saymakla bitmez.

24’üncü Dönemde inşallah sivil bir anayasa yapılacak diyoruz, öyle düşünülüyor. Anayasa profesörü olarak bu konuları tamamen kapsayan ve Anayasa’da bulunması gereken, bu bir cümle de olabilir, sadece bir madde de olabilir, hepsini birden toparlayıp içine koyacak olursak ne söylemek istersiniz? Tabii aynı soruya hocam da cevap verebilir.

Çok teşekkür ediyorum.

İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM GÖREVLİSİ PROF. DR. MELTEM DİKMEN CANIKLIOĞLU – O konunun cevabı çok basit aslında.

Bakın, burada, ülke incelemelerinde Almanya, Avusturya anayasalarının demin özellikle altını çizdiğim maddeleri var. Orada o kadar güzel maddeler var ki. Mesela Bulgaristan Anayasası’nda bile, bütün insanlar hür, haysiyet ve onur bakımından eşit doğarlar.

BAŞKAN – Bunları tek cümleyle söylersek...

İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM GÖREVLİSİ PROF. DR. MELTEM DİKMEN CANIKLIOĞLU – Tek cümle. Bütün anayasalarda inanın bu dediğiniz şey, kadın ve erkek fırsat eşitliği ve kadın ve erkek eşitliği ve her iki cinsin insan onuruna yaraşır bir konumda, anayasal bir ilkeyle ifade edilmesi konusunda çok net şeyler var.

BAŞKAN – Konuya insan onuru ve insan hakları babında bakmak gerekir.

İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM GÖREVLİSİ PROF. DR. MELTEM DİKMEN CANIKLIOĞLU – İnsan onuru ve insan hakları bağlamında baktığımız zaman kadını, erkeği, çocuğu ailenin doğal üyeleri olarak görüp ve ama kadını da bu aileye özgüleyerek değil, aile dışında da bir varlığı var kadının. Kadının insan hakları söylemi de buradan ortaya çıkıyor. Ama aile içinde kadının yerini, statüsünü belirleyen çok net madde örnekleri var. Bir de kadının bir insan olarak haklarını belirleyen çok net madde... Bizim Anayasa’ımızın 10’uncu maddesi de çok güzel, 41’inci madde de... Ama eksiklik uygulamada.

BAŞKAN – Aslolan bir toplumsal zihniyet değişimi.

Şule Hocam, söylemek istediğiniz bir konu?

GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM GÖREVLİSİ DOÇ. DR. ŞULE ÖZSOY – Hayır, teşekkür ediyorum.

BAŞKAN – Teœekkür ediyorum katılıminiz için ve değerli sunumlarınız için.
Toplantımız kapanmıœtır.

Kapanma Saati: 15.58